

OLN

OUD LEIDEN NIEUWS

Magazine van de Historische
Vereniging Oud Leiden

jaargang 12 - nummer 1
januari 2024

**INTERVIEW SCHEIDEND
VOORZITTER BEELDBANK**

**STUDENTEN OP ZOEK NAAR
SPOREN 3 OKTOBER**

**HISTORISCHE
VERENIGING OUD LEIDEN**

Van de redactie

In de winter, als het nieuws weer gaat over al dan niet stijgende gasprijzen en tussenhandelaars je telefonisch stalken voor een nieuw energiecontract, is een versoepeling van de subsidieregels voor verduurzaming welkom nieuws. De mogelijkheden om wat duurzamer met de wereld om te gaan en tegelijkertijd wat op de energierekening te besparen, verruimen. Wat er precies verandert voor eigenaren van monumentenpanden heeft Lucas Veldmaat voor Oud Leiden Nieuws op een rijtje gezet.

Wie zin heeft in een lezing komt komende maand ook aan zijn trekken in de oud-katholieke kerk aan de Zoeterwoudsesingel. Daar kreeg de religieuze anarcho-communist Chris Lebeau de vrije hand in de wandschilderingen. Kunsthistorica Claudia Thunnissen geeft begin maart een lezing over deze compromisloze kunstenaar wiens leven eindigde in het concentratiekamp Dachau.

Daarnaast is er aandacht voor het jubileum van Leidens Ontzet, de Beeldbank - of beter voor diens oud-voorzitter Joop Heuzen, de ALV en een informatief stuk over de paaltjes en stenen in de stad waar je zo gemakkelijk tegenaan loopt of over struikelt.

Gijs Holla neemt dit keer de opinie voor rekening. Hij begrijpt niet waarom er zoveel weerstand is tegen transformatie van oude gebouwen of veranderingen in de openbare ruimte. Er zijn juist in Leiden genoeg voorbeelden waarbij transformatie tot een betere bescherming heeft geleid. Tot slot las Marleen Hogendoorn de nieuwe archeologische thriller van Ruurd Halbertsma die zich afspeelt in Leiden. In het interview vertelt hij over zijn werk en zijn inspiratiebronnen. Leiden, volgens Halbertsma de mooiste stad van Nederland, is daar een van. Dat weten wij, lezers van *Oud Leiden Nieuws*, natuurlijk al heel lang.

Inhoud

Inhoud

Van de redactie	2
Inhoud	2
Van de voorzitter	4
Algemene Ledenvergadering Historische Vereniging Oud Leiden	5
Gezocht: advertentiewerker	5
Leidse kleipijpen: voor archeologen én 3 oktober-vierders!	6
Studenten zoeken in en buiten de stad naar sporen van drie oktober	7
Landelijke subsidieregelingen voor het isoleren toegankelijk voor alle monumenten	10
Opinie	12
'Een nieuwe collectie voelt een beetje als schatgraven'	13
Speurtocht naar herkomst van glasnegatieven	14
Nieuwe gidsen gezocht voor Bagage-wandeling	17
Een penning in de brievenbus	18
Inzending Oud Leidenprijs geopend	19
Eerste steentje Pieterskerkhof 18/18a	20
Het grote Leidsche doeboek: spelenderwijs meer leren over 'onze' geschiedenis	22
Ontdekkingen, verborgen bouwresten en bewijzen op oude kaarten	23
Verzetskrant en bijbelse boekjes	26
De schamppaal geeft een paal, steen of kanon een tweede leven	28
RMO-conservator schrijft tweede archeologische thriller	29
Lezing	31
Excursies	33
Correcties en aanvullingen	34
Agenda & Colofon	35
Bedrijfsleden	36

Foto omslag:

Claudia Thunnissen geeft op 5 maart een lezing over de oud-katholieke kerk en de schilderijen van excentriek multitalent Chris Lebeau.

6

**LEIDSE KLEIPIJPEN: VOOR ARCHEOLOGEN ÉN
3 OKTOBER-VIERDERS!**

14

**SPEURTOCHT NAAR HERKOMST
VAN GLASNEGATIEVEN**

20

EERSTE STEENTJE PIETERSKERKHOF 18/18A

26

**VERZETSKRANT EN BIJBELSE
BOEKJES**

28

**DE SCHAMPPAAL GEEFT EEN PAAL, STEEN OF
KANON EEN TWEEDE LEVEN**

29

**RMO-CONSERVATOR SCHRIJFT
ARCHEOLOGISCHE THRILLER**

Elke wijk een eigen karakter

Onlangs kwam ik terecht in een zogenaamde 'jonge' gemeente. De kern van deze gemeente bestaat al eeuwen en komt voor in oude geschriften en op oude landkaarten. Die kern beslaat tegenwoordig minder dan 1% van het totaal. De rest van dit grote dorp of deze kleine stad, net zoals je het wilt noemen, is gebouwd na de Tweede Wereldoorlog.

Het is er fijn wonen. Veel ruimte en groen, goede ontsluitingswegen en openbaar vervoer, royale voorzieningen voor sport en onderwijs, meer dan voldoende parkeergelegenheid. De inwoners zijn er dik tevreden.

Als toevallige bezoeker liep ik er wat ongemakkelijk door de straten met vooral eengezinswoningen. U kunt zich vast wel voorstellen dat de woningen me bekend voorkwamen. Echte Nederlandse rijtjeswoningen met voortuintjes, twee ramen op de eerste etage en vrijwel overal een dakkapel. Al wandelend vroeg ik me af waarom ik me hier zo onwennig voelde, waar ik me in de Mors, Zuidwest en de Stevenshof thuis voel. Terwijl die wijken toch standaard Nederlandse woonwijken zijn.

Ik mag graag wat slenteren in oude binnensteden. De oude Nederlandse steden komen me vertrouwd voor. Zelfs als ze overduidelijk een eigen karakter hebben. Utrecht, Amsterdam en Maastricht zal ik echt niet met elkaar verwarren. Voor Haarlem, Dordrecht en Zutphen moet ik beter opletten.

Op vakantie in buitenlandse steden ga ik onherroepelijk op zoek naar de verschillen. Deze zomer waren we in Leipzig. De vraag drong zich op: wat maakte dat ik deze stad als heel anders ervaar dan Nederlandse steden, niet alleen de nieuwere wijken, maar ook de oude gedeelten? Bij thuiskomst keek ik anders naar de Leidse binnenstad. Klopten de verschillen die ik had opgemerkt of had ik iets over het hoofd gezien? Soms is iets zo vertrouwd dat je niet kunt benoemen hoe het eruit ziet.

Het zou mooi zijn als de jongere wijken van onze stad een beter zichtbaar eigen karakter hadden. Zodat ook de Mors en Zuidwest een eigen identiteit vertonen, net zoals de binnenstad een eigen identiteit heeft. Materiaalgebruik van de gebouwen, stratenpatroon, aanwezigheid van groen, de loop van water, dat zijn allemaal elementen die een wijk herkenbaar maken.

Wanneer je de karakteristieke elementen van een wijk in beeld hebt, is duidelijk wat je wilt bewaren en hoe je kunt aanpassen en vervangen. Dat maakt dat je je niet alleen thuis voelt in een wijk, maar ook kunt benoemen wat dat thuisgevoel versterkt. Zodat die elementen bewaard en versterkt kunnen worden.

Gerda van den Berg
voorzitter@oudleiden.nl

Gerda van den Berg

Algemene Ledenvergadering Historische Vereniging Oud Leiden

Maandag 25 maart, 19.30 uur
(inloop vanaf 19.00 uur)
Stadsfoyer van het Stadhuis,
Stadhuisplein 1

Alle onderliggende vergaderstukken – op de agenda voorzien van &-teken – zijn veertien dagen voor de vergadering te vinden op de HVOL-website onder het kopje Vereniging > ALV-stukken. Wij stellen het op prijs dat u vragen n.a.v. de agenda zoveel mogelijk vooraf indient, uiterlijk op 20 maart. De vragen kunnen worden gemaild naar: secretaris@oudleiden.nl. De beantwoording volgt tijdens de vergadering.

Agenda

1. Opening door de voorzitter
Gerda van den Berg
2. Ingekomen stukken en mededelingen
3. Notulen Algemene Ledenvergadering 27 maart 2023 (&)
4. Algemeen jaarverslag 2023 (&)
5. Financiële aangelegenheden (&)
 - Jaarrekening 2023
 - Verslag Financiële Commissie (decharge aan de penningmeester voor het gevoerde beheer en aan het bestuur voor het gevoerde financiële beleid)
 - Benoeming nieuw lid Financiële Commissie (staande de vergadering)
 - Begroting 2024
8. Wat verder ter tafel komt
9. Rondvraag
10. Sluiting

Gevolgd door een lezing van Ruud Stam: *Leidse kleipijpen: voor archeologen én 3 oktober-vierders!*. Meer informatie over deze lezing vindt u op de volgende pagina.

Gezocht: advertentiewerwer

Om zich zichtbaar te verbinden aan de Historische Vereniging Oud Leiden biedt *Oud Leiden Nieuws* bedrijven de mogelijkheid om te adverteren in dit magazine. We zijn op zoek naar iemand die deze adverteerders wil werven.

OLN kreeg enige tijd geleden een upgrade, van verenigingsblad naar een volwaardig magazine over Leiden, Leidse geschiedenis, kennis over en behoud van erfgoed, etc. De extra kosten die dit magazine nieuwe stijl met zich meebrengt, wil de vereniging dekken met de verkoop van advertentiepagina's. Daarvoor zoeken we iemand die

dit (tegen betaling) wil doen. We denken hierbij aan iemand met:

- *affiniteit met Leiden en de Leidse geschiedenis*
- *genoeg lef om potentiële adverteerders te benaderen*
- *een groot netwerk, want dat maakt het werven makkelijker. Maar eventueel kan de redactie ook helpen met het samenstellen van een lijst van prospects.*

Het gaat om vier edities per jaar en een nader te bepalen aantal pagina's.

De vergoeding is een percentage van de opbrengst. Bij voorkeur worden jaarcontracten afgesloten met adverteerders (interessant voor ons als vereniging, maar ook voor degene die de verkoop op zich neemt), maar ook losse adverteerders zijn prima.

Wil je dit op je nemen of wil je meer informatie? Neem dan contact op met de redactie via oln@oudleiden.nl.

Leidse kleipijpen: voor archeologen én 3 oktober-vierders!

ALV-lezing door Ruud Stam
Maandag 25 maart,
na afloop van de algemene
ledenvergadering
Stadsfoyer van het
Stadhuis, Stadhuisplein 1

In Nederland zijn vanaf het begin van de 17e eeuw in zo'n vijftig stedelijke centra talloze kleipijpen gefabriceerd. Gouda was wereldwijd beroemd om zijn pijpen en had in de eerste helft van de achttiende eeuw een productie van enige tientallen miljoenen stuks per jaar. Maar ook in Leiden zijn met name in de zeventiende eeuw veel kleipijpen geproduceerd: er waren meer dan 100 pijpenmakers in de stad actief. De Leidse pijpen verschilden zichtbaar van de Goudse pijpen. Wij kunnen ons nauwelijks meer voorstellen dat pijpen en tabak ooit een belangrijke plaats innamen in de maatschappij.

Ook bij de viering van Leidens Ontzet had de pijp een belangrijke rol. Rond 1800 en aan het

begin van de twintigste eeuw zijn er namelijk diverse herdenkingspijpen gemaakt – aanvankelijk vooral in Leiden, later nog slechts in Gouda.

De 3 October Vereeniging deelde rond 1900 veel van deze pijpen aan de bevolking uit; in de loop van de eeuw bestelden Leidse tabakswinkels bij grote fabrieken in Gouda speciale 3 oktober-pijpen, die tegen een gunstige prijs in de stad werden verkocht.

Voor archeologen zijn kleipijpen belangrijke hulpmiddelen bij, bijvoorbeeld, datering en om handelsrelaties te kunnen aanwijzen.

Ruud Stam is bioloog, en is al ruim voor zijn pensionering kleipijpen gaan verzamelen. In 2019 promoveerde hij op de economische ontwikkeling van de Nederlandse kleipijpenindustrie in de zeventiende en achttiende eeuw. Stam is voorzitter van PKN, Stichting voor Onderzoek Historische Tabakspijpen.

Deze lezing is alleen toegankelijk voor leden van de HVOL.

Goudse pijp uit
de 20e eeuw.

Leidse pijp
ca. 1670-1680.

Studenten zoeken in én buiten de stad naar sporen van drie oktober

Lezers van het Leidsch Dagblad is het ongetwijfeld al opgevallen: de maandelijkse rubriek *Aftellen naar 450 jaar Leidens Ontzet*. Deze maandkroniek is onderdeel van *Sporen van Drie Oktober*, een van de jubileumprojecten van de 3 Oktober Vereniging. Vier studenten van de Universiteit Leiden pluizen hiervoor gebeurtenissen uit die in dezelfde maand 450 jaar eerder, plaatshadden. Dit levert niet alleen een lezenswaardige rubriek en een geactualiseerde kroniek op, maar ook veel werk voor toekomstig onderzoekers vertellen geschiedenisstudent Marieke Nolt en archeologiestudent Lisoula Feenstra.

Tekst: **Marijn Kramp**

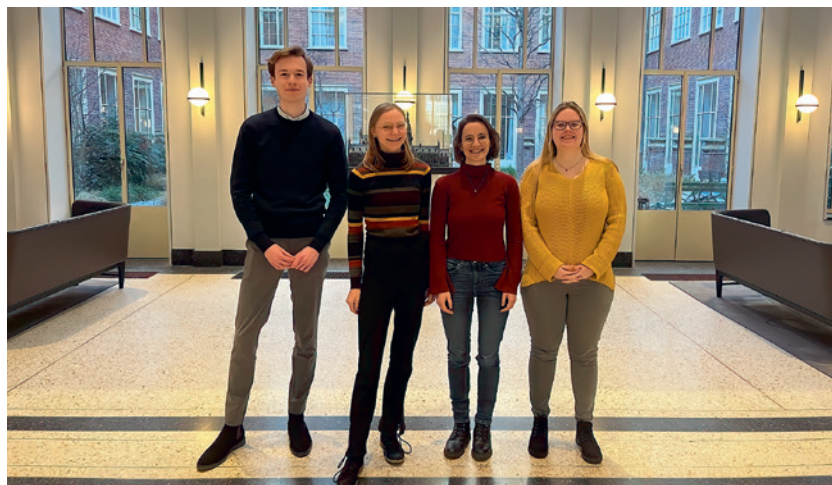
De basis voor het onderzoek vormt de korte maandkroniek die bij het 400-jarig jubileum van Leidens Ontzet door Ingrid Moerman is samengesteld en gepubliceerd in het HVOL-jaarboekje van 1974. De onderwerpen die in deze kroniek zijn opgenomen, houden de vier studenten opnieuw tegen het licht. Zij doen dit onder supervisie van archeoloog en schrijver Ruurd Kok. “De ene maand gebeurt er veel en is het aanpoten en keuzes maken. De andere maand gebeurt er minder en kunnen ze zich wat langer met een gebeurtenis bezig houden. Dat doen ze door in bestaande bronnen te duiken.”

Het onderzoek richt zich nadrukkelijk op de sporen van het beleg en ontzet die nu nog terug te vinden zijn in de stad en daarbuiten. Zo hebben de studenten zich onder andere gericht op de kaalslag buiten de stad. Om goed zicht op de Spanjaarden te hebben, werden in de aanloop naar het beleg veel huizen, buitenplaatsen en kloosters buiten de stadspoorten met de grond gelijk gemaakt. “De bedoeling was dat de eigenaren de sloop zelf uitvoerden, maar omdat zij daar over het algemeen niet veel zin in hadden, namen de Leidenaren dat al snel over”, vertelt Lisoula, eerstejaars masterstudent archeologie. Ruurd: “De stenen van die kloosters en huizen gebruikten ze vervolgens om de verdedigingswerken rondom de stad te versterken.”

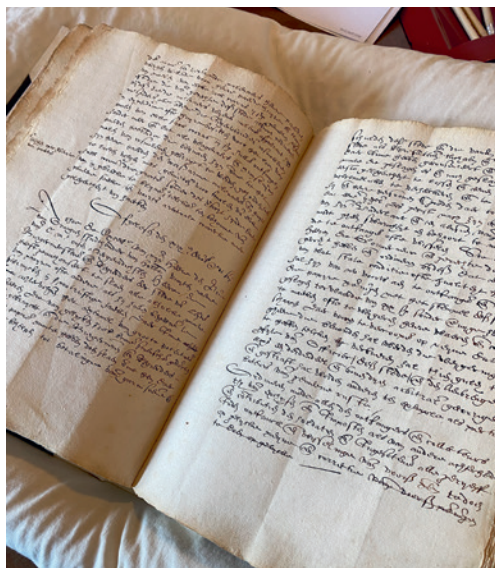
Buiten de poorten

Er is veel onderzoek gedaan naar het beleg van Leiden en hoe het binnen de poorten van de stad was, maar er is minder bekend over hoe het buiten de stadspoorten was, vertelt Marieke. Samen met studiegenoot Alexander Nuijten is zij in nationale en lokale archieven gedoken om ook een beeld te vormen van het buitengebied ten tijde van het beleg. “De mensen in de omgeving moeten ook enorm geleden hebben onder het beleg. Alles wat dicht bij de stadwallen stond moest weg om zicht op de vijand te hebben. Woonde je wat verder weg dan had je last van de soldaten uit beide kampen die veel eigendommen confisqueerden en de voedselvoorraad plunderden.”

De studenten geschiedenis en archeologie in het stadhuis van Leiden, waar zij stage lopen voor Sporen van Drie Oktober. V.l.n.r.: Alexander en Marieke (geschiedenis), Lisoula (archeologie) en Kim (archeologie).

Aflezing van 19 december 1573 waarin wordt bekendgemaakt dat het Leidse stadsbestuur overgaat tot het slaan van papieren noodmunten. Collectie Erfgoed Leiden en Omstreken.

Archeologiestudenten Lisoula en Kim Taal (ook eerstejaars master) zoeken naar materiële sporen van die geschiedenis. Soms vinden ze die in de vorm van straat- of buurtnamen. “Zo is het Steneveltpark genoemd naar het kasteel dat daar gesloopt is.” Ook belangrijk voor hun onderzoek zijn de vele gevelstenen die Leiden rijk is. “Gevelstenen bieden aan voorbijgangers een link met het verleden. Zeker als deze zich bevinden op plekken waar je dagelijks langsfietst. De gevelstenenindexatie van de HVOL en de verhalen in de collectie van Erfgoed Leiden

helpen ons gevelstenen te koppelen zijn aan het beleg.”

Onderzoeksagenda

Niet alle onderzoeksuitkomsten leiden tot publicatie in het Leidsch Dagblad. “We verzamelen veel meer informatie dan we kwijt kunnen in de rubriek”, vertelt Lisoula. “Maar er komt ook nog een boek: *Sporen van Drie Oktober*”, vult Ruurd aan. “Een deel van de onderzoeksuitkomsten krijgt daar een plaats in.” Uiteraard wordt daarbij een schifting gemaakt wat leuk is voor het lezerspubliek en wat niet. De studenten lopen bij hun onderzoek ook aan tegen de verschillen tussen historische en archeologische bronnen.

Lisoula: “Ons project richt zich op een specifiek moment in de tijd, terwijl archeologie zich vaak op langere periodes moet richten. Gebeurtenissen laten niet altijd sporen achter, als ze niet al zijn verdwenen door latere bodemverstoringsen. Op veel plekken is nog niet opgegraven, of gebeurde dat decennia geleden. Bij deze oudere opgravingen werden andere onderzoeksstandaarden aangehouden, ontbreekt soms documentatie, of zijn de verslagen nog niet gedigitaliseerd. Ook de moderne archeologie is niet perfect, maar meer gestandaardiseerd en beter vindbaar online.” Aan de hand van de beschikbare rapporten willen Lisoula en Kim een onderzoeksagenda opstellen die de focus legt op de materiële neerslag van het beleg.

Jubileumproject Sporen van Drie Oktober

Sporen van Drie Oktober is een van de jubileumprojecten rondom de viering van 450 jaar Leidens Ontzet. Van dit onderzoeksproject verschijnt in de aanloop naar de viering ook een boek bij Walburg Pers van de hand van Ruurd Kok.

Daarnaast wordt er een documentaire van Sporen van Drie Oktober gemaakt, een interactieve kaart, en mogelijk nog een podcast. Ook is het de bedoeling dat de geactualiseerde kroniek uiteindelijk een plek krijgt op de website van de 3 Oktober Vereeniging.

Het onderzoek wordt uitgevoerd door studenten geschiedenis en studenten archeologie van de universiteit Leiden. Het MBO Rijnland doet ook mee. Studenten van de studie content-creation gaan een epic quest game maken langs de Sporen van 3 Oktober. Mogelijk haakt ook Hogeschool Leiden aan. Deze samenwerking met de onderwijsinstellingen is tot stand gekomen onder de vlag van Leiden Kennisstad.

Buitenkans

De studenten beleven veel plezier aan hun bijzondere stageplek. Wat Lisoula in het onderzoek aantrekt is de verdieping in de stadsgeschiedenis. “Toen ik betrokken was bij de introductiedagen van de eerstejaars, de EL CID, merkte ik hoe leuk ik het vond om verhalen over Leiden te vertellen. Dat wakkerde mijn interesse voor de publieksarcheologie aan. Het is mooi om de geschiedenis van de stad, de oude lagen, te verbinden met de stad zoals hij nu is.”

Marieke, geboren en getogen in Akersloot, een dorp onder de rook van Alkmaar, is gefascineerd door de herinneringscultuur rondom de Ontzet-vieringen. Eerder deed ze onderzoek naar de viering van het Ontzet van Alkmaar. “De dynamiek in de herinneringscultuur, hoe die steeds verandert en aangepast wordt aan de tijdsgeest, vind ik heel interessant. In Alkmaar bijvoorbeeld speelt vuurwerk een belangrijke rol

bij de viering. Maar al dat vuurwerk loopt gaandeweg steeds meer uit de hand. Dus moeten er regels komen. In de patriottentijd (1781-1787) zijn de Alkmaarders daar fel tegen gekant. Ze vinden dat ze recht hebben op vuurwerk afsteken. Hun voorouders hadden immers een bijdrage geleverd aan het beleg. Hoe de herinneringscultuur dan politiseert is fascinerend. Het schetst een mooi tijdsbeeld.”

Marieke vindt het een buitenkans om zich na het Alkmaars Ontzet nu ook in de Leidse viering te verdiepen. Ze leert de stad daardoor steeds beter kennen. “Inmiddels hoef je haar echt niet meer te vertellen dat de schans Lammen niet bij station Lammenschans lag, zoals vaak wordt gedacht”, lacht Ruurd. Marieke, die in de studentenwijk erachter woont, knikt. “Het is leuk om dat soort dingen te weten van plekken waar je dagelijks langs fietst.” Lisoula ervaart hetzelfde. “Als je in Leiden op gevelstenen gaat letten zie je ze overal. Of neem het ontwerp van het stadshuis. Daar zitten meerdere directe links in naar het beleg en ontzet van Leiden. Zoals gedichten van stadssecretaris Jan van Hout met verwijzingen naar het aantal dagen dat het beleg duurde. Als je dat soort sporen in de stad ontdekt komt de geschiedenis tot leven.”

Luchtfoto van het opgegraven huis Stenevelt aan de rivier de Zijl. (Bodemonderzoek in Leiden 11-12 – 1988-1989, p. 112).

450 jaar Universiteit Leiden

Het is onlosmakelijk met elkaar verbonden: Leidens Ontzet en de Universiteit Leiden. Viert de eerste een jubileum dan volgt de ander een jaar later. Want er zitten iets meer dan vier maanden tussen het Ontzet in 1574 en de oprichting van de universiteit op 8 februari 1575.

De academie was een geschenk aan Leiden voor het verzet tegen de Spanjaarden. De brief van Willem van Oranje aan de Staten-Generaal over de oprichting wordt bewaard in de universiteitsbibliotheek. Zes jaar later maken de noordelijke provinciën zich met het Plakkaat van Verlatinghe definitief los van Spanje. Daarmee is de Universiteit Leiden de eerste universiteit van het land.

‘Een vast blochuys ende bewaernisse der gantscher landen’. Zo stelde Willem van Oranje de universiteit voor aan de Staten van Holland en Zeeland. Die zin is later geweven in het tapijt van de Senaatskamer van het Academieggebouw waar ook het portret van Willem van Oranje hangt.

Willem van Oranje vond dat de republiek een eigen universiteit nodig had om goede geestelijken op te leiden. Want sinds de opstand van de noordelijke provincies tegen de Spaanse oorlog mochten de protestantse studenten niet meer naar de katholieke universiteit in Leuven, destijds de dichtstbijzijnde universiteit. Leiden dat zich dapper had verzet tegen de Spanjaarden kreeg de eer van de eerste universiteit in de Noordelijke Nederlanden.

Volgens de overlevering mocht Leiden kiezen tussen een periode geen belasting betalen of een universiteit. Maar of dat feit of fabel is, is onduidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat de Staten van Holland de universiteit betaalden en dat dit de economie van de stad die door het beleg geruïneerd was, ten goede kwam.

De universiteit heeft Oranje niet veel later een wederdienst bewezen toen hij wilde scheiden van Anna van Saksen, zijn tweede vrouw die hij om het geld was getrouwd. De universiteit regelde een flitsscheiding voor hem. In die tijd was het gebruikelijk dat beide partijen werden gehoord, maar de Leidse theologen vonden Oranjes zienswijze genoeg en spraken de scheiding uit zonder Anna van Saksen te spreken.

90ste lustrum

Tot zover de oprichting en de wederdienst. Volgend jaar op 8 februari is het dus ook bij de Universiteit Leiden feest. En ook hier wordt al afgeteld naar de viering. Dat doet de universiteit door in de aanloop naar de viering de 450 mooiste of belangrijkste gebeurtenissen, inzichten, momenten of mensen te verzamelen. Dat gebeurt op de site top450.universiteit leiden.nl.

De inzendingen tot nu toe variëren van het ‘mijn universiteit-gevoel’ tot het eredoctoraat aan Koningin Beatrix, van de Grachtwacht tot het cortège en van Cleveringa tot Huygens. Het geheel moet resulteren in een memorabele lijst ‘het mooiste van Leiden’.

Landelijke subsidieregelingen voor isoleren nu toegankelijk voor alle monumenten

Goed nieuws: per 1 januari 2024 zijn de subsidieregelingen versoepeld. Hierdoor kunnen meer monumenten met behulp van subsidie geïsoleerd worden. Het isoleren van monumenten brengt aanzienlijke kosten met zich mee. Bestaande subsidieregelingen waren vaak niet geschikt hiervoor. Veel monumenteigenaren liepen daarom tegen hetzelfde probleem aan. Daar is nu verandering in gekomen.

Tekst: **Lucas Veldmaat**, adviseur duurzaam erfgoed Erfgoed Leiden en Omstreken

*Binnenvoorzetbeglazing met te openen raam, Leiden.
Foto: Erfgoed Leiden en Omstreken.*

In 2016 kwamen de Subsidieregeling verduurzaming voor verenigingen van eigenaars (SVVE) en de Investeringsubsidie duurzame energie en energiebesparing (ISDE). Deze hadden als doel om verduurzaming van gebouwen te stimuleren. Helaas bleken deze regelingen niet geschikt voor monumenten vanwege de hoge eisen die gesteld werden met betrekking tot de isolatiewaarden. Mede dankzij De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en de Federatie Grote Monumentengemeenten zijn deze regelingen per 1 januari 2024 versoepeld, specifiek voor alle type monumenten.

Isolatieglas en voorzetramen

Voor het gebruik van glas met een minimale isolatiewaarde (U-waarde) van 1,5 W/m²K, wat neerkomt op HR++ en triple-glas, is al subsidie beschikbaar. Dit type glas past echter niet altijd in de bestaande ramen en deuren van veel monumenten. Vanaf dit jaar is de minimale isolatiewaarde verlaagd naar 3,0 W/m²K. Dit betekent dat nu ook dun dubbelglas, gelaagd glas en vacuümglas in aanmerking komen voor subsidie. Hiermee kan dus vanaf nu het isoleren van monumentale ramen en deuren gesubsidieerd worden. Daarbij, als het vervangen van de bestaande beglazing niet haalbaar is, zijn er alternatieven. Zoals binnenvoorzetbeglazing, dat sinds dit jaar ook is opgenomen in de subsidieregeling voor monumenten.

Gevels en daken

Voor monumenten is het isoleren van gevels en daken een uitdagende klus. Bestaande lambriseringen, aansluitingen op goten of andere houten profileringen maken het vaak onmogelijk om de gewenste isolatiedikte toe te passen. Daarnaast kan isoleren bouwfysische risico's met zich meebrengen. Bij een te dik isolatiepakket tussen een bestaande balklaag kan er bijvoorbeeld condens optreden in de houtconstructie, met op lange termijn alle gevolgen van dien. Onder de oude regeling gold voor alle bouwwerken een minimale isolatiewaarde (Rd-waarde) van 3,5 m²K/W om in aanmerking te komen voor de subsidie. Vanaf nu is voor gevels en daken van monumenten deze waarde omlaag gebracht naar een minimale isolatiewaarde (Rd-waarde) van 2,5 m²K/W. Deze isolatiewaarde is bij de meeste monumenten (wel) goed haalbaar.

Duurzaamheidssubsidie voor maatschappelijk vastgoed

Zowel huiseigenaren van rijksmonumenten als van gemeentelijke monumenten kunnen gebruik maken van een duurzaamheidssubsidie. En ook voor maatschappelijk vastgoed komt het Rijk de monumenteigenaren tegemoet met de subsidieregeling duurzaam maatschappelijk vastgoed (DUMAVA). Denk hierbij aan kerken, musea, scholen, zorginstellingen of gebouwen met een publieksfunctie. De aangepaste isolatie-eisen die gelden voor de ISDE-subsidie bij monumenten, gelden nu ook voor de DUMAVA-subsidie.

Duurzaamheidsmaatregelen in 2023 en 2024

Kortom, met deze wijzigingen zijn de SVVE, ISDE en de DUMAVA-subsidies toegankelijker voor monumenten en kan er een grote stap worden gezet naar het verduurzamen hiervan. Heeft u toevallig de bovenstaande isolerende maatregelen in 2023 laten doen in uw monument? Dan is het mogelijk om met terugwerkende kracht alsnog aanspraak te maken op de subsidieregeling.

*Geïsoleerde
voorzetwand met
schapenwol, Leiden.
Foto: Erfgoed Leiden
en Omstreken.*

Meer weten?

Wie meer wil weten over de mogelijkheden om een monument te verduurzamen of vragen heeft over beschikbare subsidieregelingen, kan hiervoor terecht bij Erfgoed Leiden en Omstreken. Zij helpen zowel huiseigenaren als eigenaren van gebouwen met een monumentenstatus op weg met kosteloos advies. Op de website www.erfgoedleiden.nl staat meer informatie over het verduurzamen van een monument, beschermd stadsgezicht of karakteristiek pand. Ook zijn hier richtlijnen te vinden voor het verkrijgen van vergunningen. Door het aanhouden van deze richtlijnen wordt de vergunning zo goed als zeker verleend en kan de aanvraag in korte tijd afgehandeld worden. Contact opnemen met Erfgoed Leiden en Omstreken kan ook via de website.

Stilstand leidt tot verval

Wat hebben de Leidse Waag, het Kruisherenhotel en boekhandel Dominicanen in Maastricht, de Jopenkerk in Haarlem en de Pieterskerk met elkaar gemeen? Ze zijn niet gesloopt toen de oorspronkelijke functie ophield te bestaan. En gelukkig maar. De transformatie van deze prachtige gebouwen naar nieuwe winkel-, horeca- of congresfunctie hebben deze behouden voor de toekomst en deze gebouwen opengesteld voor het grote publiek. Een win-winsituatie zou je zeggen. En toch is er vaak weerstand tegen een dergelijke verandering. Ook in onze vereniging.

Ik begrijp dat eerlijk gezegd nooit zo goed. Kijk bijvoorbeeld naar de Waag. Waar deze eerst 364 dagen per jaar leegstond, is dit tegenwoordig een bruisende horecagelegenheid waar veel Leidenaren komen om elkaar te ontmoeten en samen van een hapje en drankje te genieten, terwijl het historische karakter behouden is gebleven. Leeg laten staan had zeker geleid tot verval en hoge onderhoudskosten die onmogelijk op de lange termijn zijn op te brengen.

Juist doordat ondernemers en vastgoedeigenaren hun nek durven uit te steken door te investeren in leegkomende historische panden, kunnen we er als stad van blijven genieten. Ik durf zelfs te beweren dat er vaak veel méér mensen op deze manier van kunnen genieten dan als de oude functie behouden zou zijn gebleven. Meestal komen deze panden namelijk leeg te staan omdat het aantal gebruikers terugloopt of de oude functie komt te vervallen met geen enkel gebruik tot gevolg.

Dezelfde weerstand merk ik ook – ook in onze vereniging – tegen een veranderend gebruik van de openbare ruimte in de Leidse binnenstad. Ergens een nieuw terras toestaan, het organiseren van een leuk

evenement in een van onze parken of meer bezoekers uit de regio verleiden om naar de binnenstad te komen, wordt regelmatig afgeschilderd als iets slechts en iets dat moet worden voorkomen.

Onzin natuurlijk. Sterker nog, dergelijke ontwikkelingen zijn nodig om onze prachtige stad te behouden. Een stad moet namelijk geld verdienen om haar openbare ruimte en historische gebouwen te kunnen blijven onderhouden. Denk maar eens wat er gebeurde met Leiden toen de lakenindustrie instortte of de vele fabrieken in de tweede helft van de vorige eeuw hun deuren moesten sluiten. De stad holde achteruit en werd een vervallen plek met grote problemen.

De economie van Leiden draait tegenwoordig op een samenspel van life science, hoogwaardig cultuuroerisme en Leidenaren en regiogenoten die er hun dagelijkse en niet-dagelijkse boodschappen doen of komen genieten van het rijke aanbod in de horeca of op een van onze gezellige terrassen.

Zonder deze inkomsten (en financiële hulp van het Rijk, eerlijk is eerlijk) zou Leiden niet in staat zijn (geweest) om in de afgelopen 40 jaar te transformeren van arme industriestad naar de aantrekkelijke stad die zij vandaag de dag is. En waar we zo trots op zijn.

In plaats van op de rem te trappen bij nieuw gebruik van onze historische gebouwen en openbare ruimtes, moeten we deze dus juist koesteren en omarmen. Stilstand leidt immers tot verval en goede verandering werkt beschermend.

*Gijs Holla,
Centrummanager en al jaren lid van HVOL*

Wilt u ook een opiniestuk schrijven voor **Oud Leiden Nieuws**?
Mail uw voorstel naar de redactie via oln@oudleiden.nl.

Joop Heuzen stopt als voorzitter, maar blijft betrokken bij de Beeldbank

‘Een nieuwe collectie voelt een beetje als schatgraven’

Na 15 jaar stopt Joop Heuzen als voorzitter van de commissie Beeldbank. Joop laat een Beeldbank achter waarin welgeteld 21.327 oude foto's van de stad zijn ontsloten voor het publiek. En helemaal achter zich laten doet hij niet. Hij gaat zich bezighouden met het ontsluiten van de Holvastcollectie. Monnikenwerk, zoals hij het zelf noemt.

Tekst en foto: **Marijn Kramp**

Joop Heuzen pakt een lijstje cijfers erbij. 21.327 foto's telt de Beeldbank. En die trokken in 2023 17.618 bezoekers die 145.250 foto's bekeken. 'Daar doen we het dus voor', constateert hij tevreden. Joop is een man van getallen. In zijn werkende leven was hij bedrijfscontroller. Zo iemand, dacht de voormalige voorzitter Hans Blom, die op zoek was naar een penningmeester, kan de HVOL goed gebruiken.

Toen Joop op de drempel van de pensioengerechtigde leeftijd stond, werd hij benaderd door de gemeente Leiden voor een informatiebijeenkomst. Daar presenteerden organisaties zich, die behoefte hadden aan vrijwilligers. Zo ook de HVOL. "De Leidse geschiedenis daar had ik wel wat mee. Hans Blom hoopte dat ik de functie van penningmeester zou invullen. Helaas voor hem werd het de Beeldbank."

Nu, zo'n vijftien jaar later, vindt hij het mooi geweest met het voorzitterschap van de commissie Beeldbank. Maar hij blijft wel betrokken bij deze commissie. "Ik ga mij samen met Bram van Leeuwen en Kees van der Laken bezighouden met het project Holvast. Iets waar we trouwens nog wat meer geïnteresseerde vrijwilligers voor nodig hebben."

800.000 negatieven

De collectie Holvast is een belangrijke. Holvast was van 1959 tot 1984 de vaste fotograaf voor het Leidsch Dagblad en fotografeerde de stad en de omgeving decennialang voor dat dagblad. Miep Smitsloo, Bram van Leeuwen en Lex Idenburg redden de collectie toen het Leidsch

Dagblad die wilde vernietigen. "Maar met die collectie zitten we, gezien de omvang, al vanaf dat we 'm hebben in onze maag. Het zijn tachtig mappen met circa 800.000 negatieven. Het is een project zonder einddatum. Riet Pauw en Bram van Leeuwen hebben iedere vrijdagmorgen tien jaar lang aan deze collectie gewerkt en ze hebben slechts een fractie van het totaal ontsloten. Kun je nagaan."

Monnikenwerk dus. "Om te kijken of we het konden versnellen, hebben we als proef een professioneel bedrijf ingeschakeld om circa 20.000 negatieven in te scannen. De proef bleek niet voor herhaling vatbaar, want de kosten wogen niet op tegen de baten. Slechts 2 procent van wat was gescand was bruikbaar voor de Beeldbank. De overige 98 procent waren negatieven van fotoreportages van bruiloften en partijen. Want dat soort werk heeft Holvast ook heel veel gedaan."

Samen met Bram en Kees hebben we besloten het verder ontsluiten van de collectie zelf op te pakken. De routine van dat werk is als volgt, legt Joop uit: "Eerst selecteer je wat gescand moet worden, dat zijn foto's die relevant zijn voor de geschiedenis van Leiden. Je administreert uit welke map de te scannen foto komt. Dan scan je het beeldmateriaal in. Vervolgens gaat het de standaard procedure in van bewerken, beschrijven, eindredactie en publiceren op de Beeldbank. Het is best leuk werk. Je zit weer even in het Leiden van je jeugd. Dat roept herinneringen op."

Collectie Bavelaar

Naast de collectie Holvast heeft de Beeldbank

nog een aantal belangrijke collecties in bewerking. Zo zijn we bezig met de prentbriefkaarten van Van Hout. "Hij heeft bij leven foto's en prentbriefkaarten van alle Leidse straten verzameld.

Gezocht: hulp bij collectie Holvast

De omvangrijke fotocollectie van de Leidse fotograaf Jan Holvast moet grotendeels nog ontsloten worden voor gebruik. Bram van Leeuwen, Kees van der Laken en Joop Heuzen pakken dit op, maar ze hebben daarbij nog meer vrijwilligers nodig om deze monsterklus te klaren. Ze zoeken mensen die met zijn tweeën – dat werkt het makkelijkst – een paar uur per week of per twee weken, foto's willen selecteren en scannen, zodat het Leiden uit de jaren 60, 70 en 80 voor het nageslacht bewaard blijft en via de Beeldbank ontsloten wordt. Zin om te helpen? Neem contact op met Joop Heuzen, email: jfxheuzen@ziggo.nl.

Die is door de familie aan de HVOL overgedragen. Ook zijn we bezig met de collectie van de in 2023 overleden Niek Bavelaar. Ook Niek heeft duizenden foto's van de stad nagelaten. Daarover zijn we in onderhandeling met de erfgenamen. En zo komt er altijd wel weer wat bij."

Dat is altijd een spannend moment, vervolgt hij. "Zo'n nieuwe collectie voelt een beetje als schatgraven. We zijn altijd erg nieuwsgierig naar wat er allemaal tussen zit."

Naast het publiceren van ons beeldmateriaal via de website van de Beeldbank, brengen we ook de populaire jaarkalender uit en werken wij incidenteel mee aan het uitgeven van boeken als *Oud Netvlies* en recentelijk het zeer succesvolle *Leiden Ooit, Vroeger en Nu*. "Dat soort uitgaven zijn ook een kroon op het werk van de 25 vrijwilligers van onze commissie Beeldbank", vindt Joop. "En zij doen dit veelal met veel plezier!"

Achtergrond

Bijzondere foto's uit de jaren 20 ontdekt

Speurtocht naar herkomst van glasnegatieven

Jack Kalmeijer heeft al sinds zijn jeugd een tas met zeven doosjes glasnegatieven. Die had hij gevonden op een zoldertje boven het toilet in het lege gebouw achter de voormalige Barbaraschool aan het Levendaal, waar een afdeling van het Bonaventura College gevestigd was. De collectie verhuisde steeds met hem mee zonder dat er iets met die negatieven kon worden gedaan. Er waren opnamen van straten van Leiden en portretten van mensen, al dan niet uitgedost met fantasiekleiding. De opnamen waren zeker rond de honderd jaar oud. De interesse was meteen gewekt toen Jack erover vertelde en hij gaf carte blanche om er wat mee te doen als de glasnegatieven maar goed terecht kwamen.

Tekst: **Hans van Klinken**

Het betreft zeven doosjes waarvan vier met 13 x 18 cm grote negatieven en een met exemplaren van 9 x 12 cm. Deze vijf doosjes zijn van het merk Gevaert met een prachtig ontwerp van

drie s-en die volgens de voorstelling super, sensima (gevoelig in Latijn) en special zijn. Eronder staat 'anti-halo', een systeem waardoor geen ongewenst licht terugkaatst in het negatief. Een zwart doosje heeft zelfs vier kleurpositieven bedoeld om geprojecteerd te worden.

De eerste stap in het onderzoek naar de collectie is het zichtbaar maken van de negatieven. De thuisscanner gaat helaas niet verder dan negatieven van 6 x 9 centimeter. Dat was geen optie dus. De Beeldbank van de HVOL bood uitkomst. In ruil daarvoor zou de Beeldbank de opnamen van de stad in bezit krijgen. Voor de gefotografeerde personen was geen belangstelling. Het scannen leverde behalve de twintig opnamen van Leiden ook twaalf kostuumfoto's op, zeventien familieportretten, vijftien stuks van kinderen bij een school en 46 paspoortfoto's. Volgens Sigrun Brouwer van Erfgoed Leiden en Omstreken, die de resterende collectie graag opneemt in hun fotocollectie, is de kleding later in de jaren 20 te plaatsen.

In de zoektocht naar de fotograaf zou een van de doosjes een aanwijzing kunnen zijn, want die is vanuit Rotterdam gestuurd naar P. Slegtenhorst Nieuwe Rijn 46b Leiden.¹ Kat in 't bakke, denk je dan als je de fotograaf zoekt, maar nee. Op dat adres blijkt de fotofirma Bongenaar te zijn gevestigd en de advertenties van deze firma worden wel ondertekend door die P. Slegtenhorst. Werkten ze samen? Waarom twee namen? Heeft een van de personen de opnamen gemaakt?

Bekende Leidse fotograaf

Via de kranten die het archief aan de Boiskade heeft gedigitaliseerd, is het spoor Bongenaar te traceren. Marius (Petrus) Bongenaar opende op 15 juni 1922 onder zijn naam een fotoatelier. Die naam is in Leiden als fotograaf niet onbekend. Zijn vader² Willem Nicolaas Bongenaar begon in 1893 als fotograaf op Apothekersdijk, dwaalde nog even langs de Korte Mare 24 en eindigde in 1902 weer op de Apothekersdijk, op nummer 27. Op dit adres neemt Bleuzé op 2 juni 1921 de fotozaak van hem over. Halverwege de jaren 50 zal dit de plek worden van de bekende fotograaf Jan Holvast.

De laatste advertentie van Marius voor zijn atelier aan de Nieuwe Rijn is van 19 mei 1923. Op 25 februari 1924 blijkt uit een krantenartikeltje dat Marius om gezondheidsredenen kort na die advertentie is opgehouden met het fotowerk en aan de Haarlemmerstraat 180 een sigarenmagazijn heeft geopend. Hij heeft dus maar kort van zijn atelier kunnen genieten. Pierre Slegtenhorst heeft het atelier overgenomen en blijft bij wijze

Een van de twaalf kostuumfoto's.

van reclame de gerenommeerde naam Bongenaar als firma voeren, maar tekent met P. Slegtenhorst.

Slegtenhorst en Bongenaar

Pierre Slegtenhorst was geen onbekende van Marius. We komen de naam tegen in de krant als boekhandel aan Lange Mare 60. Pierre zal in juni 1919 achter in deze zaak (van zijn vader Jos?) een fotoatelier openen, genaamd Princesse. Hij zal onder andere daar kooldrukken gaan maken; een techniek die goed houdbare foto's

Kinderen, geportretteerd in de studio van Slegtenhorst.

Om geld te besparen werden ook wel twee opnamen op één glasnegatief gemaakt.

Noten:

- 1 Op het doosje is een sticker met M van.....de rest is afgescheurd met een adres in Rotterdam. Javier Meija van het archief van Rotterdam kon helpen. Aan de hand van het adres, Havenstraat 148, werd duidelijk dat het Kunstatelier M(oses) van Bueren betrof dat foto's brandde op porselein. Wellicht deed Slegtenhorst zaken met deze Van Bueren voor dit proces
- 2 RKD-Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis
- 3 Tairawhiti Museum in Gisborn Nieuw Zeeland heeft een aantal werken van Marius Bongenaar die hij daar maakte, waaronder een opname van zijn atelier in deze stad. Tairawhiti Museum
- 4 Erfgoed Leiden en Omstreken heeft 12 opnamen van Slegtenhorst en een kopie van een brand uit de krant. De Leidse Universiteit heeft een meisjesportret en twee overzichten van bouwen aan een wijk met dank aan Maartje van den Heuvel (Universiteit Leiden). Alle opnamen wijken af van de gevonden collectie.

aflevert. Deze Pierre wordt in een krantenartikel de oud-chef van Bongenaar genoemd en dat zal Marius zijn geweest die drie jaar jonger was dan Pierre en zich in de fotografie wilde bekwamen. Hij was al in Rotterdam in 1913 fotoassistent geweest. In 1914 in Leiden waar beiden werkten, werd Pierre 'fotograaf' genoemd en is voor Marius geen beroep genoteerd.² Hij was dan vermoedelijk ook hier assistent, in dit geval van Pierre Slegtenhorst. Die gaat in 1919 naar Den Haag en op die datum start klaarblijkelijk Marius een eigen zaak.² Slegtenhorst komt in 1923 weer terug naar Leiden om de zaak van Marius over te nemen.

Het zal de vriendschap zijn die hen in die jaren weer bijeenbracht toen het met Marius niet meer zo goed ging. Deze laatste is uiteindelijk toch weer in de fotografie gegaan en reist met dit beroep in 1926 naar Bandung Nederlands-Indië. Hij wijkt na 1945 uit naar Nieuw-Zeeland waar hij overlijdt in 1956³.

Met Slegtenhorst aan het stuur van de Fa. Bongenaar komen we weer terug bij het negatievendoosje met zijn naam, evenals een ander doosje waar de naam in potlood eveneens is te lezen, zij het vaag. Met deze informatie en het feit dat de kleding in de latere jaren 20 kunnen worden geplaatst doet wel erg sterk vermoeden dat Pierre Slegtenhorst de maker is van al dit

fraais. Er is een doosje met daarop 'Platen Heerensingel' en de opnamen blijken niet de ramen weer te geven van de school die daar nu nog staat. Echter foto met het nummer pv-9325/2 van de fotocollectie van Erfgoed Leiden e.o. laat zien dat bepaalde opnamen op de binnenplaats wel van deze school zijn gemaakt. De muur en raampjes zijn overeenkomstig. De achtergevel is echter recent gemoderniseerd en is daarmee nu onherkenbaar veranderd. De eerder genoemde foto's met de onbekende ramen zullen elders zijn gemaakt.

Pierre blijft tot 1949 het atelier aanhouden, maar combineert het werk in dat jaar met assurantiën en adverteert ook daarmee. Lang heeft hij niet van die extra werkzaamheden kunnen genieten. Het laatste teken van hem is zijn overlijdensbericht van vijf september 1950. Van zijn werk is weinig in archieven bewaard gebleven.⁴ daardoor zijn vergelijkingen niet mogelijk en blijft het onzeker of Slegtenhorst verantwoordelijk is voor alle doosjes die door Kalmeijer zijn gevonden.

Oproep

Jack Kalmeijer heeft niet alle negatieven meegenomen. Volgens zijn zeggen waren er nog veel meer. Medeleerlingen van het Bonaventura hebben eveneens negatieven meegenomen. Misschien dat die door dit artikel weer opduiken. De HVOL en Erfgoed Leiden en Omstreken willen deze opnamen graag openbaar maken. Heeft u glasnegatieven uit deze collectie in uw bezit en wilt u die met ons delen, neem dan contact op via oln@oudleiden.nl

De doosjes met glasnegatieven die na jaren boven water kwamen.

Nieuwe gidsen gezocht voor Bagage-wandeling

Op 17 maart 2010 werd in Leiden het monument *Bagage* van Ram Katzir onthuld, de zes uit steen gehouwen koffers die op verschillende plekken in de stad staan. Een monument ter nagedachtenis aan de vermoorde Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Een jaar later hielden stadsgidsen Leo Roosjen en Caecil van Harteveld een eerste pilot van hun Bagagewandeling langs de koffers, waarin zij het verhaal vertellen van de grote Joodse deportatie op 17 maart 1943. Vanwege toenemende belangstelling zijn zij nu op zoek naar mensen die ook deze wandeling willen begeleiden.

Tekst: **Marjolein Hettinga**

Roosjen en van Harteveld waren bij de onthulling van *Bagage* en waren diep onder de indruk. “Eigenlijk moeten we hier iets mee doen”, spraken ze die dag samen af. Ze verdiepten zich in alles wat met de joodse bevolking van Leiden te maken heeft, met het joodse weeshuis, de Arbeitseinsatz, de Universiteit Leiden, de Soldaat van Oranje en Stolpersteine. Een jaar na de onthulling van *Bagage*, op 17 maart 2011, werd de eerste Bagage-wandeling gelopen. Een wandeling langs de koffers van Bagage, met daarin verweven het verhaal van Lotte (en Henny) Adler, de twee zusjes die in het joodse weeshuis woonden ten tijde van de grote deportatie in Leiden.

Geen makkelijke wandeling

Sindsdien begeleiden de stadsgidsen ieder jaar vele Bagage-wandelingen. “*Bagage* is geen makkelijke wandeling in Leiden. Wie meeloopt, heeft geen ‘dagje uit’, maar wordt onderweg uitgenodigd voor reflectie en gesprek en men wordt altijd in de loop van de wandeling steeds stiller. Ook kinderen voelen dat ze deel zijn van iets bijzonders”, vertelt Van Harteveld.

“Leo en ik zijn ‘gepast trots’ op onze wandeling. Vanuit een innerlijke overtuiging vinden we het belangrijk om aan de hand van de koffers van Ram Katzir en het boekje over Lotte Adler in gesprek te gaan met jong en oud over uitsluiten, vooroordelen en veel meer van zulke zware onderwerpen. Zonder te moraliseren.

En, helaas, het is steeds meer nodig om dit gesprek te blijven voeren.”

Begeleiders gezocht

Wegens toenemende belangstelling zoeken Roosjen en van Harteveld een of twee extra begeleiders voor deze wandeling. “*Bagage* heeft een vaste route met een vast verhaal, maar een gids/begeleider mag daar zijn/haar eigen kleur aan geven. Wij zijn in het bezit van veel documentatie waaruit geput kan worden en wij zullen uiteraard meedenken, -lopen en ondersteunen. We zijn zuinig op de wandeling en hopen iemand te vinden die dezelfde drive heeft om belangstellenden mee te nemen op de route en in de verhalen.”

Geïnteresseerden kunnen mailen naar caecilvanharteveld@gmail.com of leoroosjen@gmail.com.

Bijzondere post

Een penning in de brievenbus

Tekst: Cees Meijer

Eind november vorig jaar vond ik een pakje in de HVOL-brievenbus, met daarin een washandje dat al heel wat wasjes moet hebben meegemaakt. Het bleek de verpakking van een bronzen penning, met een begeleidend briefje: "Geachte directie van de Historische Vereniging Oud Leiden, Bijgaande penning heb ik destijds gemaakt voor de HVOL als ontwerper/ modelleur bij de Koninklijke van Kempen@Begeer en schenk ik aan jullie in het vertrouwen, dat deze een goede bestemming binnen de vereniging zal krijgen."

Uiteraard wilde ik daar meer weten en heb de ontwerper/modelleur Eric van der Boom opgespoord. Op mijn vraag of er een aanleiding was om deze penning te maken en in welk jaar dat was, kreeg ik het volgende antwoord:

“De penning is door mij ontworpen in 1982, gemodelleerd in plasticine en vervolgens als gipsmodel in zand gevormd, vervolgens in brons gegoten en tenslotte gepolijst. Voor zover ik me kan herinneren, is de penning destijds in beperkte oplage uitgegeven als erepenning, met alle herkenbare elementen van de stad Leiden erin verwerkt. Bijzonder en eervol dat de penning bij jullie een bestemming zal krijgen.

Belangrijk is wel dat de penning af en toe moet worden opgepoetst met koperpoets.”

Dat poetsen neemt de secretaris van dienst wel op zich, maar helaas weten we nu nog niet wat de aanleiding was om de penning te maken. Is er een lezer van OLN die dit raadsel kan oplossen? Graag een reactie naar secretaris@oudleiden.nl

De website van de maker is www.thebeautyofdesign.nl.

Oud Leidenprijs

Inzending Oud Leidenprijs geopend

Tekst: **Marijn Kramp**

De juryleden zijn er klaar voor: laat de inzendingen voor de Oud Leidenprijs maar komen. Als eerste staat de wetenschapsprijs op de kalender. Die wordt dit najaar tijdens de Dies uitgereikt. Het jaar daarop is de publieksprijs aan de beurt. Maar voor beide prijzen kunnen inzendingen aangereikt worden.

Tot nu toe werden de prijzen eens in de vijf jaar gelijktijdig uitgereikt. Vanaf dit jaar gebeurt dat om het jaar, zodat er elk jaar tijdens de Dies een feestelijke prijsuitreiking is. Daartoe is na een evaluatie van het festijn in 2022 (en een steeds groter aanbod van publicaties en activiteiten) besloten.

Dit jaar is dus als eerste de wetenschappelijke Oud Leidenprijs aan de beurt. De jury kijkt daarvoor naar alle wetenschappelijke publicaties over de stad uit 2022 en 2023. Inzendingen kunnen tot 1 mei 2024 worden aangereikt

via oudleidenprijs@oudleiden.nl. Commissievoorzitter Rens Heruer roept iedereen op daar niet terughoudend in te zijn. “Of een inzending aan de voorwaarden voldoet is uiteindelijk aan de jury. Sta daar zelf vooral niet te lang bij stil maar stuur inzendingen gewoon in. Want hoe completer de longlist, hoe beter de jurering.”

De wetenschapsprijs wordt gejureerd door Ariadne Schmidt (voorzitter), Cor de Graaf, Olga van Marion, Jori Zijlmans, Peter Slaman en Jan Postma.

Ook de jury voor de publieksprijs is inmiddels bekend. Gerard Kramer is de voorzitter ervan. Hij wordt bijgestaan door Miep Smitsloo, Eelco Eskens, Emile van Aelst, Paulina Buring en Susan Suër. De jury beoordeelt voor de uitreiking in 2025 boeken, manifestaties, presentaties en andere evenementen uit 2022, 2023 en 2024 over de Leidse geschiedenis, die voor een breed publiek toegankelijk zijn.

Eerste steentje Pieterskerkhof 18/18a

Tekst: Thijs de Vries

Zou deze gevelsteen met het opschrift 'L. GOEDELJEE. OUD 14 JAAR 1882' een nog te traceren familielid van Jan zijn?

De naam 'Goedeljee' wordt door vooral oudere Leidenaars gemakkelijk in verband gebracht met één van de beroemde 19e-eeuwse Nederlandse fotografen, Jan Goedeljee (1824-1905). Hij heeft o.a. talloze publicaties verluchtigd met portretten, landschappen en Leidse stadsgezichten.

De genealogische bron voor familienaam Goedeljee voert terug naar Picardië in Frankrijk, eind 16e eeuw, waar het voorgeslacht leefde onder de naam Goudelier. Ook is met zekerheid vastgesteld dat aan de gevelsteen de voornaam Leendert is verbonden; hij is vernoemd naar zijn grootvader Leendert Borst.

Drie generaties terug in de tijd komt de gemeenschappelijke voorvader van Leendert en Jan Goedeljee in beeld, Nicolaas Goedeljee, geboren 7 december 1766, volmolenknecht en gehuwd in 1792 met Trijntje Verhoeven. In feite zijn ze dus verre achterneven van elkaar.

Toen Leendert op 3 juni 1868 werd geboren, woonden zijn ouders nog in de Pieterskerkstraat wijk 4 no. 682; dit komt overeen met het huidige huisnummer 20. Vader Nicolaas Jacobus Goedeljee was evenals zijn vader Pieter Goedeljee stoelenmaker, getrouwd in 1865 met Maria Borst. Dit huwelijk duurde maar elf jaar, want Maria overleed al in 1876 op 47-jarige leeftijd.

Leendert was het tweede kind na zijn twee jaren oudere broer Pieter. Als laatste werd op 13 oktober 1870 Catharina Johanna als derde kind geboren. Dit gezin met kinderen van rond de tien jaar had een moeder nodig en het duurde niet lang of Nicolaas Jacobus hertrouwde op 3 oktober 1877 in Leiden met Maria (Mietje) de Looij, die afkomstig was uit Aarlanderveen.

Het is denkbaar dat Leenderts vader wel eens uitkeek naar een ruimer pand om zijn vak van stoelenmaker beter te kunnen uitoefenen. De oplossing lag om de hoek. Op 9 augustus 1882 vond een scheiding plaats van de boedel van de overleden Maria Borst, waarbij aan Pieter de meubels, kleren en inboedel kwamen, getaxeerd op f 894,-, goud- en zilverwerk (f 87,70), materialen en gereedschappen (f 242,50) en het woonhuis Pieterskerkstraat 20 (f 3000,-), het werkhuis Pieterskerkstraat 5 (f 500,-) en het erf en schuur Pieterskerkhof 18 (f 350,-). De drie kinderen erfden toen elk f 835,70. Kennelijk durfde hij het toen aan om nieuwbouw te plegen aan het Pieterskerkhof.

Op 22 augustus 1882 verscheen van architect W.F. van der Heyden namens 'de Heer N.J. Goedeljee een bericht van aanbesteding voor het maken van een Werk- en Bergplaats met 2 bovenwoningen op het Pieterskerkplein.'

En in hetzelfde jaar op 5 december verscheen in het Leidsch Dagblad een verzoek van hem aan de gemeenteraad. Hierop kreeg hij al op 16 december 1882 het antwoord, 'dat geen bezwaar bestaat tegen de inwilliging van het verzoek van [...] en van dat van N.J. Goedeljee, om een trottoir te leggen, bestaande uit hardsteen en engelse tegels, voor het perceel aan het Pieterskerkhof n°. 18, mits die trottoir niet breder zij dan één meter' (Ingekomen Stukken N° 236).

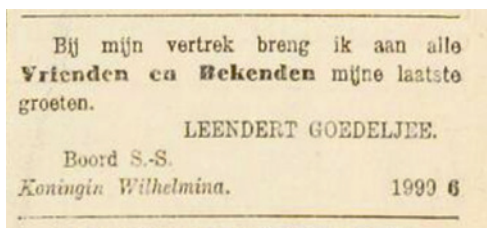
Kennelijk waren de toenmalige woningen op dit perceel, die teruggaan tot 1650, aan herbouw toe.

In 1875 werd dit pand Pieterskerkhof 18 bewoond door Hendrikus Olieslager, die het o.a.

gebruikte voor het houden en mesten van varkens. En hiervoor in 1874 huisde een Huis- en Rijtuigschilder P.C. Roodenburg.

Avontuur

Inmiddels was Leendert Goedeljee een knul van veertien jaar en heeft hij met zijn vader in 1882 de eerste steen gelegd. De stoelenmakerij werd ingericht en de jaren gingen zonder bericht voorbij. Circa tien jaar later verschenen er met regelmaat advertenties in de krant: *N.J. Goedeljee Pieterskerkhof No 18 Stoelenmaker, Verhuurder, maakt en repareert alle soorten van Rotting-, Kussen-, en Matstoelen en Stoelen met fineerzittingen en alles wat tot het vak behoort* (Leidsch Dagblad, 28 jan. 1892). En dan verscheen uit het niets op 4 april 1893 van Leendert het volgende bericht op pagina 7 in het Leidsch Dagblad:

Leendert, in 1888 nog vrijgesteld van militaire dienst wegens broederdienst, toen nog stoelenmatter, maar inmiddels 25 jaar, koos voor het avontuur en had toen kennelijk geen ambitie om het bedrijf van zijn vader over te nemen. Het stoomschip waar hij op duidde was de Koningin Wilhelmina van de Nieuwe Afrikaansche Handels Vennootschap, Rotterdam, in 1892 gebouwd door de Nederlandsche Stoomboot Maatschappij te Fijenoord. Op 11 mei 1892 is het nieuw gebouwde stoomschip Koningin Wilhelmina op de eerste reis van Rotterdam naar Banana (aan de monding van de Congo-rivier) vertrokken en voer op 3 november terug naar Rotterdam. Het schip heeft tot 1897 onder Nederlandse vlag gevaren.

Publieke verkoop

Op 14 april 1898 overleed Sara Catharina Goedeljee, een zus van Nicolaas Jacobus. Voor hem brak een moeizame tijd aan, waarin zijn gezondheid snel achteruit ging. Het duurde dan ook niet lang of Nicolaas Jacobus stierf op 1 september 1898, 73 jaar oud. De advertentie ver-

scheen ruim anderhalve week later op 12 september met de voetnoot *'Wegens buitenlandse betrekkingen eerst heden geplaatst.'* Omdat er nog hypotheken op Pieterkerkhof 18 rustten, was publieke verkoop onvermijdelijk. Als verkopers traden op de kinderen Pieter, wonende te Ambrizette, Portugeesch Congo, Zuid-Westkust van Afrika (nu Angola; Ambriz ten noorden van Luanda), Leendert, handelsschepman, wonende te Manyanga in Afrika, Fransch Congo (nu Congo-Brazzaville, aan de benedenloop van de Congo-rivier), en Catharina Johanna, huishoudster in Den Haag.

Een paar maanden later, op 23 januari 1899, werd een aankondiging gedaan van *FINALE UITVERKOOP mattenstoelen en enkele platen Ipenhout alsmede draaibank met gereedschappen*. En tevens werd het hele pand in de verkoop gedaan:

Bedrijf gered

Kort daarna, op 14 februari 1899, verscheen in het Leidsch Dagblad een bericht *'in bod gebrachte onroerende goederen in het Notarishuis aan den Burg, te Leiden, waaronder Pieterskerkhof 18 en 18a met MAGAZIJN c.a. en twee BOVENWONINGEN op f 4.100, Verhoogd met f 200, Nader met 100,-'*

Op 18 februari 1899 werd door dhr. P.T.L. Beenaker een bod van f 4.620 uitgebracht, maar uit de akte van notaris Coebergh blijkt dat hij handelde namens Pieter Dee. En een week later verscheen op 23 februari het bericht dat *'ondergeteekende P. DEE bij dezen bekend maakt, dat hij de zaak, door den Heer N.J. GOEDELJEE tal van jaren gedreven, vanaf heden voortzet. Hopende door net en degelijk werk, tegen concurrerenden prijs, zich het vertrouwen waardig te maken, verblijft hij met beleefde aanbeveling, Hoogachtend P. DEE, Pieterskerkhof 18, bij de Koorsteeg.'*

Het bedrijf was gered en Pieter Dee, de nieuwe eigenaar van het pand, heeft nog geruime tijd de Stoelenmateriaal en Rietvlechterij geëxploiteerd. Per 1 januari 1911 wenst P. DEE, voorheen Goedeljee, aan Vrienden en Begunstigden een gezegend jaar. Het pand zou pas na het overlijden van zijn weduwe Neeltje van 't Riet op 16 oktober 1939 verkocht worden, op een publieke veiling door notaris Markusse op 16/23 augustus 1940; het bracht toen f 5400,- op.

Intussen is Leendert op 9 juni 1900 vanuit Angola teruggekeerd naar Pieterskerkhof 18 (in

*Vertrek
Leendert Goedeljee
Boord SS Koningin
Wilhelmina met
laatste groeten.*

Links: Pieterskerkhof 18/18a (anno 2023) met 1e steen midden

4. Het HUIS, waarin de Stoelmakerij is uitgeoefend, met MAGAZIJN, WERKPLAATS, BERGPLAATS, GROOTE LOODS en PLAATS, aan het Pieterskerkhof Nos. 18 en 18a, groot 1 are, 62 centiares, bevattende behalve het voornoemde Magazijn, twee afz. Bovenwoningen, waarvan die gemerkt No. 18, bevat: 1ste étage: Voorkamer, Achterkamer met Bedstede en Keuken; 2de étage: kleine Voorkamer, 2 Slaapkamertjes en Zolder; — de andere Bovenwoning, gemerkt No. 18a, heeft: Voorkamer, Achterkamer, Keuken en Zolder met Slaapkamertje. De Kamers zijn behangen, enkele gestukadoord en voorts voorzien van Stookplaatsen, Kasten en vele gemakken. Het Magazijn c. a. en eene Bovenwoning was in eigen gebruik; de andere Bovenwoning is per week verhuurd voor f 2.75. Het perceel heeft Duinwaterleiding.

Te zien: in de weken van veiling en afslag, op Dinsdag en Donderdag, van 11 – 2 uren.

Rechts: Leidsch Dagblad 23 januari 1899, pagina 4

het gezin Dee) en op 12 augustus 1903 in Rotterdam gehuwd met de uit deze stad afkomstige Johanna Hulshoff. Met haar stichtte hij een gezin met vier kinderen, allen in Leiden geboren, te weten Floortje (1904), Jane Marie (1905), Nicolaas Jacobus (1906-1907), en Willemien (1909). De bij hen wonende stiefmoeder van Leendert, Maria de Looij, kwam op 10 januari 1907 te overlijden. Leendert verbleef van november 1910 tot maart 1911 in Davos; mogelijk mankeerde hij iets aan de luchtwegen. Op 20 april 1912 stierf op 43-jarige leeftijd Leendert Goedelfee te Leiden. Zijn beroep was toen: kantoorbediende. Zijn weduwe vertrok eind dat jaar naar Den Haag.

Het grote Leidsche doeboek: spelenderwijs meer leren over 'onze' geschiedenis

Toen de Leidse journalist Richard Post tijdens de coronapandemie hele dagen met zijn kinderen thuis zat, verslonden zij doe-boek na doe-boek. Hartstikke leuk, maar ook een beetje nikserig vond hij. Want wat had jij nou eigenlijk aan al die puzzels, woordzoekers en kleurplaten? Het zou toch veel leuker zijn als je daar ook nog iets van opstak. Hij besloot er zelf werk van te maken. Met een onderwerp dat in ieder geval bij zijn kinderen Quido en Marilou tot de verbeelding sprak: de Leidse geschiedenis. Want de meeste kinderen mogen dan de geschiedenis van Leidens Ontzet kennen en misschien ook nog wel van Rembrandt van Rijn gehoord hebben, heel veel meer stadsgeschiedenis krijgen ze vaak niet mee. Post's grote Leidsche doeboek brengt daar verandering in. Begrijpelijke stukjes tekst en leuke weetjes over de stadsgeschiedenis worden afgewisseld met spelletjes en puzzeltjes. Zo is het masker van Gordon een nummer-tjes inkleurplaat geworden, de hutspot zien we terug in een potten-passen-hersenkraker-spelletje, de Hortus heeft een doolhof naar de Sterrenwacht, de lakenindustrie een 'kleurrrr de jurrkk' en de Hugenoten zijn verwerkt in een

Leidse achternamenwoordzoeker. Post en illustrator Tim Juffermans hebben er een leuk creatief doeboek van gemaakt waar veel mensen plezier aan beleven.

Het 48 pagina's tellende doeboek is geschikt voor kinderen vanaf 8 jaar. Bij sommige opdrachten zullen de jongsten hulp nodig hebben en dat is ook precies de bedoeling. Want, vindt Post, wat is er nou leuker dan samen Leidse puzzeltjes op te lossen en te praten over de stad. En, zo blijkt in de praktijk, niet alleen jonge kinderen vinden dat leuk.

Het doeboek kost € 8,95 en is verkrijgbaar bij de Leidse boekhandels en via de website: leidsdoeboek.nl. Meer informatie over het boek is te krijgen via richard@redactiepost.nl

Binnenkijken is een rubriek waarin monumenten in en rond Leiden voor het voetlicht komen. Panden met een verhaal over hun bijzondere interieur, architectuur of plek waarop ze gebouwd zijn.

Haagweg 33

Ontdekkingen, verborgen bouwresten en bewijzen op oude kaarten

Oud Leiden Nieuws is voor deze rubriek te gast bij Harm van den Oever en Marian Wezenbeek aan de Haagweg 33. De straat hoorde oorspronkelijk bij het grondgebied van Zoeterwoude. Voor de grenscorrectie van 1920 heet deze weg de Voorschoterweg. Die naam is ooit gekozen, omdat het van oorsprong de Hoge Rijndijk (noordzijde) werd genoemd evenals de huidige Hoge Rijndijk (zuidzijde). Dat gaf te vaak verwarring. Nu is het dus de Haagweg.^{1 en 2}

Tekst & foto's: **Hans van Klinken**

De contouren van het kavel staan op een kaart uit 1850, maar ook al op een kaart van 1811. Vermoed wordt dat de huidige gebouwen niet veel in hun grondvorm zijn veranderd. Citaat bij een van de kaarten op de website van Erfgoed Leiden en omstreken luidt: 'Aan de buitenzijde van het pand is af te lezen - aan bijvoorbeeld de gevel of de vorm van de kap - dat er hoogstwaarschijnlijk bouwhistorische waarden aanwezig zijn'. Over de kap later meer, want die is zeer zeldzaam in Leiden.

Het is een grote woning met een zeer diepe tuin tot aan de Oude Rijn. De kamer en suite op de benedenverdieping is niet groot, maar geeft meer dan voldoende leefruimte en is tegelijk intiem. Eenzelfde kamer en suite heeft de bovenverdieping ook gehad, maar daar heeft een vorige eigenaar korte metten mee gemaakt. De plafonds hebben een centraal stucwerk dat is te dateren in de vroege tweede helft van de 19e eeuw. Er steekt nog een stukje pijp uit dat ooit een lamp van stadsgas heeft voorzien. De rand van het plafond in dezelfde kamer is veel moderner dan dat centrale stuk stucwerk. Het lijkt erop dat die rand later is aan-

gebracht en heeft veel weg van de art deco-stuc in een kleine zijkamer op de eerste verdieping.

Datering

Met deze informatie en afgezien van de art deco-elementen, is het opvallend dat de bouw

Haagweg 33 met rechts het straatje dat sinds 1960 niet meer openbaar is.

De prachtig belopen marmeren gang met tochtdeur.

Rechts: Een Philibertspant met duidelijk de samenstelling met de zogenaamde schenkels.

De marmeren vloer met spatrand van later bijgekochte 19e-eeuwse tegeltjes.

in de kadastrale gegevens van 1933 wordt geschat. Dat is sowieso ook niet aan de voor-gevel af te lezen. En wat te denken van de tochtdeur met een glasvoorstelling in de fraaie oude intensief belopen marmeren gang. Niet iets voor de jaren 30. Opvallend zijn daarnaast de antieke kniers- of bochtscharnieren die niet op het scharniervlak zijn gemonteerd, maar in de deur zijn ingebracht.

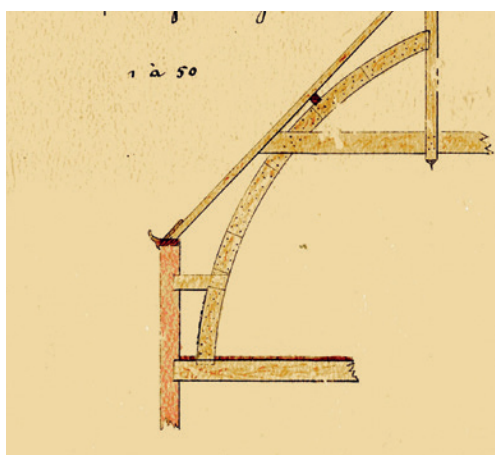
Nummer 33 heeft, zoals zoveel panden, veranderingen ondergaan. Zoals de serre die aan de achterkamer recent is aangebouwd. Die kijkt

uit op de tuin met een majestueuze oosterse plataan die zeer zeker meer dan 150 jaar oud is. Harm vertelt dat langs het smalle straatje rechts van het pand, dat sinds 1960 niet meer publiekelijk toegankelijk is, een tuinhuis stond (nu een schuur). Een oude foto bewijst dat. Het straatje schijnt gebruikt te zijn, zo is het verhaal, door met name groenteboeren uit de omgeving die daarvandaan met een roeiboot naar de overkant van de Rijn werden gebracht. Waarom die oversteek werd gemaakt is niet duidelijk. Het is derhalve een tikje apocrief verhaal.

Naast de uitbreiding van de serre is ook de oude buitenmuur van het huis achterwand geworden van de keuken. Dus het pand heeft wel wat van de tuin, die oorspronkelijk groter is geweest, afgeknabbeld. Dat bewijst de kaart uit 1912 die is gemaakt toen de buurt van elektriciteit werd voorzien. De tuin liep tot zelfs de tussentuinmuur van de twee buurpanden.

Dat er ook binnenin een en ander is veranderd, lijkt onvermijdelijk. Dat is in ieder geval te zien aan de lichtschakelaar in de gang die, wat verloren, midden op de lange muur zit. Harm wijst erop hier zeer vermoedelijk een deur naar de woonkamer heeft gezeten. De schakelaar bleef echter waar die altijd heeft gezeten, namelijk op de plek naast de nu verdwenen deurpost.

Een 19e-eeuwse tekening van het Philibertspant. Collectie Anterieur Nieuwstraat Leiden.

Unieke dakconstructie

De constructie van de zolder is op nummer 33 een absolute ontdekking. Die is opgebouwd uit de zogenaamde Philibert- of schenkelspan-ten.³ Op de afgelopen Open Monumentendag is in de Nonnensteeg 14 een dergelijk type spant getoond en dat werd uniek genoemd voor Leiden. Nu is er dus nog een ontdekt. Het zijn gebogen dakbalken die samengesteld zijn uit korte aan elkaar gezette planken (de schenkels) waardoor een boog kon worden geconstrueerd. Deze constructie kan veel gewicht dragen en er ontstaat meer ruimte op de (zolder)vloer. Het pand geeft beetje bij beetje historische zichtbare vondsten vrij en gezien de vermoede vroege ouderdom zijn er nog verborgen bouwresten te ontdekken. Een huis geeft immers nooit zijn geheimen zomaar prijs. Zo ook Haagweg 33.

Harm van den Oever met op de achtergrond het huis en de veranderde bebouwing links.

Het 19-eeuwse stucwerk waar vroeger de gaspijp doorheen gestoken werd voor de gaslamp.

De diepe tuin met de meer dan 150 jaar oude Oosterse Plataan loopt helemaal tot de Oude Rijn.

Oproep

Voor de rubriek Binnenkijken zijn we op zoek naar monumenten en andere bijzondere panden in en rond Leiden waar de redactie van *Oud Leiden Nieuws* een kijkje mag komen nemen. Panden waar je langsloopt en denkt: die zou ik weleens van binnen willen zien. Bent u eigenaar van zo'n gebouw en vindt u het leuk om de lezers van *Oud Leiden Nieuws* op papier rond te leiden? Neem dan contact op met de redactie via oln@oudleiden.nl.

Noten:

- 1 www.beeldbankoudzoeterwoude.nl. Verdwenen Zoeterwoudse straatnamen.
- 2 Leiden.pdf (020apps.nl) Beschrijving van Leiden bldz 21.
- 3 www.dbnl.org. Houtenkappen in Nederland 1000-1940

In Oud Leiden Nieuws publiceren we fragmenten uit verschillende interviews van de Stem van Leiden. Daarmee hopen we u natuurlijk nieuwsgierig te maken naar de verhalen die de leden van De Stem van Leiden hebben vastgelegd. Tijdens de interviews horen we vaak onverwachte pareltjes: leuke, opmerkelijke, maar soms ook hele droevige levensgeschiedenissen passeren de revue.

Dit keer het verhaal van Dick van Welzen.

Pareltjes in de geschiedenis van 'gewone' Leidenaren

Verzetskrant en bijbelse boekjes

Tekst: commissie Stem van Leiden

Dick van Welzen werd in 1933 geboren in de 3 Octoberstraat in Leiden. Van zijn twee zusjes was de één drie jaar ouder en de ander acht jaar jonger. De ouders waren hervormd en kerkten in de Hooglandse Kerk.

Grootvader had een boekbinderij aan het Rapenburg, met een vestiging aan de Jan van Houtkade. Hij overleed toen Dick drie jaar oud was. Vader nam samen met zijn broer – oom Rinus - het bedrijf over en het gezin verhuisde naar de woning boven de binderij aan de Jan van Houtkade.

Inval door de Landwacht

Als er een spoedopdracht kwam, bijvoorbeeld voor schoolboeken, werd de familie ingeschakeld. Moeder stond dan aan de vouwmachine en ook Dick moest helpen.

Tijdens de oorlog stencilde vader de verzetskrant *Het Dagelijks Nieuws*, samengesteld onder de directie van H.A. Korthals Altes, de latere minister van Verkeer en Waterstaat.

Doordat iemand van die NSB-organisatie een jonge knecht met een afgedekte kruiwagen vol papier zag lopen, waarbij door een windvlaag

*Boekbinderij J. van Welzen. Jzn
aan de Jan van Houtkade.*

enkele vellen voor zijn voeten belandden, vermoedde hij dat dat voor illegale kranten zou kunnen zijn. Hij nam hem mee naar de Landwachtkazerne, waar de knecht dusdanig werd mishandeld dat hij half bekende. Vervolgens kwam er een inval. Door de koelbloedigheid van moeder en een oudere hulpkracht vertrokken de Landwachters onverrichter zake. De oplage van de krant, die voor een deel al gedrukt was, werd voor alle zekerheid snel verbrand in een wonderkacheltje, een provisorisch kooktoestel dat tijdens de hongerwinter werd gebruikt. Het stencilen werd verplaatst naar het pakhuis van de woningbouwvereniging aan de Kastanjekade, onder voorwaarde dat 's avonds alles weg was. Zo liep Dick, twaalf jaar oud, tweemaal per dag met een kruiwagen spullen heen en weer tussen de Jan van Houtkade en de Kastanjekade. Dat het een gevaarlijk klusje was, realiseerde hij zich wel.

“Ze was een lelijke griet”

Vader was een van de oprichters van de Leidse Christelijke Jeugdorganisatie Phebe. Aan de Oude Vest huurden ze aanvaardbaar het wijkgebouw Phebe, waar op zondagmorgen kinderkerk was, en 's middags werd er voorgelezen uit een van de stichtelijke kinderboeken van W.G. van de Hulst. Op een zondagochtend stond vader in zijn zwarte jas en streepjesbroek klaar om naar Phebe te gaan, toen er werd gebeld. Het afgesproken belsignaal betekende: een vertrouwde bezoeker. Het was een drukker van de firma Groen, die vertelde dat in een extra uitzending van Radio Oranje gesproken werd over een op handen zijnde capitulatie van de Duitsers. “Van

De verzetskrant die door de vader van Dick van Welzen gestencild werd.

Welzen, we moeten aan de gang”, zei de drukker. Er moest onmiddellijk een uitgave van de illegale krant gemaakt worden. De stencilmachine en alles wat er verder nodig was, werd in huis gehaald, waar het tot 5 mei bleef. Korthals Altes nam een kamer in gebruik en elke dag kwam zijn secretaresse langs om spullen af te leveren. “Ze was een lelijke griet.” Tot na de bevrijding bleek dat ze een knap, joods meisje was, dat zich oud en lelijk had geschminkt om zo onopvallend verzetswerk te kunnen doen.

Nieuwsgierig naar meer van deze verhalen?

De Stem van Leiden heeft bijna 150 interviews afgenomen en levensverhalen van de ‘gewone Leidenaar’ opgenomen, volledig uitgeschreven en samengevat.

Vrijwel alle verhalen zijn te lezen en te beluisteren op de website van Erfgoed Leiden en Omstreken, www.erfgoedleiden.nl onder **Collecties > Uw verhalen**.

De schamppaal geeft een paal, steen of kanon een tweede leven

In - meestal oude - delen van een oude stad of dorp kun je de zogenaamde schamppaal vinden, ook wel schampsteen, boordsteen of stootsteen genoemd¹. Deze palen of stenen werden op hoeken van straten gezet om te voorkomen dat de spaakwielen of de bussen (spakenhuis) van handkarren of door een paard getrokken voertuigen schade rijden aan huizen of stoepen. Met deze voorziening wordt de gebruiker van een kar of koets gedwongen de bocht wat wijder te maken, anders liep het wiel op de steen en voelde de voerder dat hij moest bijsturen.

Tekst en foto's: **Hans van Klinken**

De echte schamppalen zijn schuin neergezet, zodat ook de wagen niet beschadigd wordt als die de paal schampt. Dat geldt ook voor de lage keien die meer bedoeld zijn voor de bescherming van de stoepen.

Voor het gebruik van die palen of stenen is met name (hard)steen gebruikt. De stenen exemplaren worden veelal als monument bestempeld. Toch zijn er ook palen van metaal die zeker de moeite waard zijn om te bewaren of als monument te beschouwen, zoals het charmante ijzeren paaltje op de hoek van de Zonneveldstraat en de Herensteeg. Of wat te denken van de ingegraven kanonnen bij de Zijlpoort.

Deze schamppaal op de Hooglandse Kerkgracht heeft zijn functie duidelijk bewezen (links). Schampstenen komen in allerlei vormen en maten, zoals dit charmante ijzeren schamppaaltje.

Dat laatste geeft aan dat niet alles wat schamppaal is, ook altijd is gebruikt als zodanig. Soms werden stukken van vermoedelijk een oude stenen bank tot beschermend blok verheven zoals op de hoek van Middelweg en de Hooglandsekerk-Choorsteeg. Sommige exemplaren zijn dusdanig mooi dat ze een andere functie gehad kunnen hebben, zoals te zien op de hoek van de Beschuitsteeg en de Nieuwstraat (bij het Leiden Pilgrim Museum).

Volgens de site van Joost de Vree¹ is het niet erg duidelijk wie verantwoordelijk is voor het onderhoud of het bewaren van deze beschermingsmiddelen; de gemeente of de eigenaar van het huis. In het verleden waren de stoepen eigendom van de eigenaren van het pand. Dat stukje grond werd soms afgezet met palen en kettingen (zoals je nu nog veel ziet voor de oude sjiekere huizen) en zo is ook de schamppaal in dit licht te zien. Het is volgens deze site dat de eigenaar zorg draagt voor deze antieke verkeersitems, evenals voor die mooie stoep voor de deur. Gelukkig zijn deze oude gebruiksvorwerpen nog volop in het straatbeeld te zien en laten we dat zo houden. Er is al zoveel fraais of interessants verdwenen.

Dank voor de informatie van Joost de Vree, Pier Terwen, Ron Meerman en Restauratie Center Hilversum.

Noot:

¹ Voor meer verkeersobstakels zie www.joostdevree.nl/shtmls/schamppaal.shtml

RMO-conservator schrijft tweede archeologische thriller

Het tweede boek van Ruurd Halbertsma, conservator van het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) en gastdocent aan de Universiteit Leiden, is net uit. *Sluikwaar* is een archeologische thriller die zich afspeelt in Leiden, Italië en Israël, in zowel het heden als de 19e eeuw. Feit en fictie wisselen elkaar af en ook avontuur na avontuur.

Tekst: **Marleen Hogendoorn**

Ik las uw boek en moest een beetje denken aan de belevenissen van James Bond. Bent u door de boeken van Ian Fleming geïnspireerd?

Lacht: "Ik houd van James Bond, meer van de boeken dan de films. Ik zeg altijd: laat de films wat ze zijn, lees de boeken, die zijn juist zo goed. James Bond is een gekweld figuur, ongelukkig in relaties en maakt grote avonturen mee. Tjalling (de hoofdpersoon uit *Sluikwaar*) is weduwnaar, en je leest dat zijn nieuwe relatie ook is afgelopen. Als alles rustig en kabbelend verloopt, is dat geen goed figuur voor een boek. Er moet wat spanning zijn, net zoals bij James Bond."

Is zo'n vondst waarover we lezen in *Sluikwaar* in Cronesteijn mogelijk?

"Het zou kunnen. Er heeft daar echt een kasteel gestaan. Als je daar gaat graven, kan je de resten van een kasteel tegenkomen. En wellicht staan er in de kelder mooie dingen opgeslagen. In de negentiende eeuw stond er een rustieke villa van de familie Blussé. Een bekende Leidse familie, ook uitgever van een krant. Het was de schoonfamilie van Reuvens, de eerste directeur van het RMO, die ook in mijn boek voorkomt. Reuvens is daar ook veel

Foto: Rob Overmeer.

geweest. Na zijn overlijden is hij daar opgebaard. Dat huis had ik nodig om de Etruskische askisten te laten vinden."

Oud Leiden heeft de monumentale status aangevraagd voor het park.

"Wat goed, dat is een goede zaak. Ten eerste een mooi polderpark en ten tweede een historische plek. Ik wandel er graag."

*"Tja, wat is het met Leiden?
Een unieke stad met prachtige musea en
collecties die voor veel inspiratie zorgt"*

Tjalling Kingma is net zoals u conservator van het RMO en hoogleraar aan de Universiteit Leiden. Is het uw alter ego?

“Ik kom met mijn werk in aanraking met kringen van illegale handel, kringen van ambassades, staatsbezoeken. Tjalling is een personage dat veel gemeen heeft met me. Hij is tragischer dan ik: relatieproblemen, avonturen, gedoe met werk. Ik zou zijn drama's niet willen meemaken.”

Maakt u spannende dingen mee?

“Ik ben weleens ondervraagd door de Italiaanse politie. In 1999 deed ik een aankoop van een Grieks harnas op de Tefaf in Maastricht. Een paar jaar later werd ik ontboden op het politiebureau in Leiden. Er lag een verzoek tot onderzoek uit Italië. De politiebeambte had twee collega's op bezoek uit Italië die mij op agressieve wijze de hele ochtend verhoorden. Ze dachten dat het een illegaal opgegraven object was, en dat het terug moest naar Italië. Het liep uit op een rechtszaak. Als het illegaal was verkregen, dan moet het natuurlijk terug, vind ik. Maar dan moeten we er wel bewijs voor hebben. De zaak werd in één dag beëindigd omdat er inderdaad geen bewijs was. Het was pure intimidatie. Het was wel spannend ja.”

Roofkunst is een actueel onderwerp.

“Musea krijgen vaker de aantijging dat alles was ze hebben roofkunst is. Ik zeg vaak dat we de bonnetjes er nog van hebben. Als er bewijs is dat het inderdaad geroofd is, dan geven we het weer terug. Maar niet op basis van onder-

buikgevoel. Vorig jaar gaf het RMO bijvoorbeeld nog een Griekse vaas terug aan Italië.”

Sluikwaar is het vervolg op Roofkunst. Ik kreeg in het begin een beetje het idee dat u, met alle respect, anti-woke bent.

Lachend: “Met alle respect, dat was ook een beetje zo. Het valt tegenwoordig wel weer mee, maar in het begin was het zo heftig wat betreft de woke cultuur. In de Klassieke Oudheid draaiden de culturen op slavenarbeid. Totaal anders dan nu. In Amerika ging het zo ver dat zo'n samenleving zo verwerpelijk was dat je dat niet meer mocht doceren. Dat gaat voor mij te ver. Tegenwoordig leven we gelukkig anders, maar ik vind het niet kunnen om die periode weg te halen uit musea.”

Wat is dat toch met Leiden? Veel schrijvers komen uit onze stad.

“Leiden is de mooiste stad van Nederland. Ik fiets en loop er elke dag met veel plezier, dat lees je ook in het boek. Tja, wat is het met Leiden? Een unieke stad met prachtige musea en collecties die voor veel inspiratie zorgt.”

Komt er nog een derde boek?

“Ik ben ermee bezig. De historische hoofdperson van mijn boeken is Jean Emile Humbert, een 19e eeuwse Nederlandse ingenieur. Die had in die tijd nog een counterpart genaamd kolonel Rottiers en die was actief in Griekenland. Deze Vlaming hield zich niet goed aan de regels, het was een kleurrijk persoon. En daar kan ik weer mooi over schrijven. Dus Tjalling gaat naar Griekenland toe.”

Sluikwaar

Leidse archeologen vinden in een middeleeuwse kelder in de Cronesteijnse polder zeven Etruskische askisten, een raadselachtige vondst. Conservator Tjalling Kingma van het Rijksmuseum van Oudheden wordt erbij gehaald. Hij vermoedt dat er een relatie is tussen de askisten en het museum en vertrekt voor onderzoek naar Italië, waar hij gevaarlijke en corrupte carabinieri op zijn pad vindt. Tegelijkertijd reist Kingma's beste vriend en collega Seerp Klover af naar Jeruzalem om zijn huwelijk te redden, maar wordt hij tijdens een excursie naar de Dode Zee gearresteerd door de Mossad. Het is de illegale handel in archeologische vondsten die zowel Kingma als Klover doet belanden in levensgevaarlijke situaties.

Het boek is te koop in de boekhandel of te bestellen via www.primaverapers.nl.

Raakvlakken in en rond Leiden

Lezing over multitalent Chris Lebeau

Lezing door Claudia Thunnissen

Dinsdag 5 maart, 20.00 uur

Oud-katholieke kerk, Zoeterwoudsesingel/

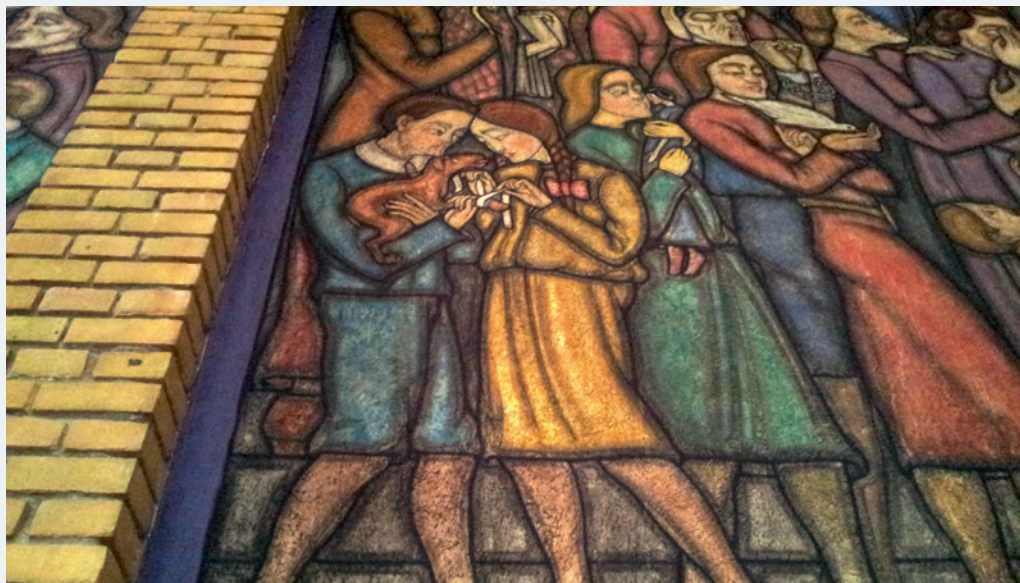
hoek Cronesteinkade 2

In de oud-katholieke kerk aan de Zoeterwoudsesingel, gewijd in 1926, bevinden zich bijzondere wandschilderingen van Chris Lebeau. Architect Bernard Buurman die de kerk ontwierp in 1926 kende de kunstenaar en droeg Lebeau aan pastoor en kerkbestuur voor. Dat zij deze toch wel excentrieke 'religieuze anarcho-communist', zoals Lebeau zichzelf noemde, de opdracht verleenden en hem bovendien de vrije hand gaven, getuigt van vertrouwen én de wetenschap dat Lebeau een veelzijdig en bekend kunstenaar was.

Chris Lebeau werd geboren in 1878 in een Amsterdamse kelderwoning. Zijn vader was socialist. Eind 19e eeuw volgde Lebeau lessen aan de Quellinusschool en de Rijksschool voor Kunstnijverheid, beide verbonden aan het Rijksmuseum; daarna bezocht hij de theosofische Vâhanaschool.

Lebeau was compromisloos in zijn levenshouding, gebruikte geen alcohol (zijn vader was een drinker) en was vegetariër. Hij zag het kunstenaarschap als een sociale taak en experimenteerde graag, waarbij hij objecten ontwierp en ambachtskunstenaars vroeg deze in samenwerking met hem uit te werken.

Met zijn eerste vrouw heeft Lebeau veel gebast, hij maakte voorts ontwerpen voor glaswerk en glas-in-lood, beschilderde plateel, ontwierp dessins voor tafellinnen, wandbespanningen en trijp, en verzorgde boekbanden, behang, selpapier en theaterdecors. Zijn postzegelontwerpen, in gebruik tot 1948, kleven in onze herinnering: de vliegende duif, de gevleugelde vredesengel. Hij maakte ook vrij werk en schilderde zelfs monumentaal, zoals in de trouwzaal van het Amsterdamse stadhuis en de oud-katholieke kerk.

In de loop der jaren verschoof zijn stijl van art nouveau via art deco naar realisme in de jaren 30.

Zijn onverzettelijke levenshouding kostte hem in de Tweede Wereldoorlog zijn leven. Hulp aan Joodse Nederlanders en het vervalsen van per-

soonsbewijzen eindigden met een transport naar Dachau, waar Chris Lebeau in 1945 omkwam.

In de lezing gaat kunsthistorica Claudia Thunnissen dieper in op de connecties van Lebeau met Leiden en omstreken (Buurman, Gerrit de Blanken Leiderdorp, Amphora Oegstgeest), en natuurlijk op de techniek en het bijzondere beeldverhaal in de oud-katholieke kerk.

Toegang vrij voor leden van de HVOL, niet-leden betalen € 5,00.

Jan Steen-wandeling door Warmond

Zaterdag 16 maart, 13.30 uur

Roekenhof, Herenweg 84, Warmond

Over de Leidse jaren van Jan Steen is al veel bekend, maar over zijn (korte) verblijf in Warmond veel minder. Met de wandelexcursie door Warmond hoort u nieuwe wetenswaardigheden over deze kleurrijke Leidse schilder.

Jan Steen raakte in financiële moeilijkheden toen zijn brouwerij in Delft na de kruitramp in 1654 (de Delftse Donderslag) over de kop ging. Hij verhuisde naar Warmond, waar zijn schoonvader Jan van Goyen de oude toren schilderde. Zijn verhuizing is mogelijk ook terug te voeren op zijn contacten met Leidse remonstranten die - omdat het in Leiden verboden was - in Warmond deelnamen aan openluchtbijeenkomsten van remonstranten. Uiteindelijk stichtten de Leidenaars en de Warmonders in Warmond een gezamenlijke remonstrantse kerk.

Jan Steen bleef hier uiteindelijk zo'n twee jaar wonen, waarna hij naar Haarlem vertrok.

In een speciaal voor de HVOL-leden ontwikkelde duo-rondleiding door Anja Schrage en Astrid Hennekam wordt u langs plekken

gevoerd die voor Jan Steen van belang zijn geweest en waarin de relatie Leiden-Warmond tot uitdrukking komt. Het thema is Jan Steen en zijn omgeving.

In de inleiding zal Anja Schrage tijdens de koffie met wat lekkers ingaan op de relatie Leiden-Warmond door de eeuwen heen. Naast Jan Steen als schilder wordt er dieper ingegaan op drie elementen:

- de 80-jarige oorlog en de acties van de Leidenaars die nog steeds zichtbaar zijn
- de Leidse remonstranten die hun toevlucht vinden in Warmond
- Leidse kunstenaars in Warmond

Wij starten en eindigen in de Roekenhof, de vroegere pastorie van de Protestantse Gemeente in Warmond. Deze is sinds kort het fraaie onderkomen van Historisch Genootschap Warmelda.

De wandelexcursie, inclusief presentatie, duurt ongeveer 2 uur. De kosten inclusief koffie/thee en gebakje zijn € 11,50 voor (duo)leden en € 14,00 voor introducés. Inschrijven via de website. Let op: het aantal plaatsen is beperkt.

Portret van Jacoba Maria van Wassenaar (1654-1683), bekend als De Hoenderhof.

Wandelexcursie Tuinstad-Staalwijk

Zondag 21 april, 13.30 uur

Buurtontmoetingsplek (BOP), Herenstraat 61

De Tuinstad-Staalwijk is een leuke en gevarieerde wijk net buiten de singels, waar voor mensen met een historische belangstelling veel te zien is. En dat kan op 21 april wanneer de Commissie Excursies een wandeling organiseert door de Tuinstad-Staalwijk, met als gidsen stadshistoricus Cor Smit en architectuurhistoricus Han Timmer.

Oppervlakkig gezien is deze wijk louter een 19e- en 20e-eeuwse stadsuitbreiding, maar de geschiedenis ervan gaat veel verder terug. De Herenstraat is immers de eeuwenoude verbindingsweg met Zoeterwoude. En dat is nog te

zien. De wijk heeft een lange geschiedenis van tuinderijen, buitenplaatsen en bloemenkwekerijen – de Duitse keizer kwam hier zelf planten kopen! – voor ze veranderde in een bijzondere arbeiderswijk met een 'gouden' randje.

Bloemistenlaan bij de Herenstraat, ca. 1890, door J.E. Kikkert, collectie Erfgoed Leiden en Omstreken.

Ten westen van de Herenstraat vinden we particuliere woningbouw voor arbeiders en de kleine middenklasse, maar ook het eerste bouwblok van de socialistische woningbouwvereniging De Eendracht. Aan de oostkant gingen de Leidse pioniers van de arbeiders-tuinstadwijk aan de slag, met bijzondere architectuur en stedenbouw. Verspreid door de wijk vinden we fraai ontworpen en bijzondere gebouwen – zoals de lagere school van Dudok – en andere voorzieningen, waaronder

de oudste speeltuin van Leiden. Kortom: er is veel te zien en veel te vertellen.

De wandeling start in de Buurtontmoetingsplek, waar Cor Smit een doorlopende presentatie vertoont. Na een kopje koffie met wat erbij start de rondleiding door de buurt.

De wandeling duurt ongeveer anderhalf uur. De kosten zijn € 10,50 voor (duo)leden en € 13,00 voor introducés. Inschrijven via de website. Er is plaats voor 25 personen.

Molenfietstocht

Zondag 26 mei, 10.00 uur

Molen de Put, Kort Galgewater/Park de Put

Molen De Heesterboom.

Op zondag 26 mei gaan we per fiets een aantal molens in en rond Leiden bezoeken. We moeten een keuze maken uit de verrassend veel in de omgeving gelegen molens. Alleen Leiden telt al negen molens binnen haar stadsgrenzen! Daarom beperken we ons tot Leiden zelf en Leiderdorp. We zullen een aantal industrie- (houtzaag-, en korenmolens) en poldermolens zien.

Ons startpunt is bij molen De Put. Tijdens de tocht vertelt commissielid Leo Roosjen over de geschiedenis van de molen in het algemeen en de verschillende soorten molens en molentypen, zoals wipmolen en stellingmolen. We zullen zeker niet altijd uitgebreid bij elke molen

stilstaan. Een aantal molens kunnen we, afhankelijk van de tijd, slechts vanaf een afstand zien. Om dat goed te maken gaan we houtzaagmolen De Heesterboom aan de Haagweg uitgebreid van buiten en van binnen bekijken. Hier is dan ook het einde van de tocht. Vanaf de Heesterboom kunt u op eigen gelegenheid naar huis gaan.

Halverwege de tocht doen we het Leiderdorpse museum aan, waar een lunch voor u klaarstaat. Het weer hebben we niet in de hand, dus zorg voor goede kleding. U kunt met een gewone of elektrische fiets deelnemen. Het tempo van de 'gewone' fietser wordt aangehouden.

De fietsexcursie duurt tot ongeveer 15.00 uur. De kosten inclusief lunch zijn € 17,50 voor (duo) leden en € 20,00 voor introducés. Inschrijven via de website. Er is plaats voor 20 personen.

Correcties en aanvullingen

Oplettende lezer Bart Devilee constateerde dat sinds het tweede nummer van *Oud Leiden Nieuws* van vorig jaar (juni 2023) de jaargang verkeerd vermeld wordt op de omslag. Hij is er zelfs de archieven van de KB, de nationale

bibliotheek voor ingedoken, maar hij heeft natuurlijk helemaal gelijk. Er stond jaargang 23, maar dit moet jaargang 11 zijn. Vanaf deze editie van OLN klopt de jaarnummering weer.

Agenda

5 maart | Lezing door Claudia Thunnissen over de oud-katholieke kerk en de schilderijen van Chris Lebeau

20.00 uur, Oudkatholieke kerk,
Zoeterwoudsesingel/hoek Cronesteinkade 2

16 maart | Jan Steen-wandeling

13.30 uur, Roekenhof, Herenweg 84, Warmond

25 maart | ALV-lezing door Ruud Stam: Leidse kleipijpen: voor archeologen én 3 oktober-vierders!

20.00 uur, Stadsfoyer van het Stadhuis,
Stadhuisplein 1

21 april | Wandelexcursie Tuinstad-Staalwijk

13.30 uur, Buurtontmoetingsplek (BOP),
Herenstraat 61

26 mei | Molenfietstocht

10.00 uur, start bij Molen de Put, Kort Galgewater/
Park de Put

Hier had uw advertentie kunnen staan

Adverteren?

Neem voor meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws* contact op met: advertenties@oudleiden.nl

Colofon

Redactie

Marijn Kramp
Marjolein Hettinga
Marleen Hogendoorn

E-mail redactie

oln@oudleiden.nl

Opmaak

Arnold Meijer / Blue Robin dtp

Productie

Nautilus, Leiden

HVOL Postadres:

Secretaris HVOL
Postbus 917
2300 AX Leiden

Website: www.oudleiden.nl

Beeldbank: www.oudleiden.nl/collecties/beeldbank

E-mail: info@oudleiden.nl

Rekeningnummers voor:

- contributies/schenkingen:
NL06 RABO 0322 8362 20
- betaling excursies:
NL67 INGB 0005 9012 64
KvK-nummer 40445843
ANBI-nummer 804311912
ISSN-nummer 2214-353X

Adverteren?

Meer informatie over de mogelijkheden voor adverteren in *Oud Leiden Nieuws*?

Neem contact op met:
advertenties@oudleiden.nl

OLN wordt in een oplage van 2500 verspreid onder leden van de HVOL en als pdf gepubliceerd op www.oudleiden.nl.

Kopij volgend nummer

Het volgende nummer van *Oud Leiden Nieuws* verschijnt begin juni.

Kopij kan tot en met maandag 15 april gestuurd worden naar oln@oudleiden.nl.

	Akerboom BV		Macropa BV
	Alrijne Zorggroep		Glas- en Schilderwerken Van Muiden BV
	Barthen Keuken Design Center		Primavera Pers
	Barthen Rioleringswerken BV		Zorgverzekeraar Zorg en Zekerheid
	Stichting Beheer Begraafplaats Rhijnhof		Hoogheemraadschap van Rijnland
	Rijksmuseum Boerhave		Tandartsenpraktijk Zoeterwoudesingel
	De Brandmeester - Vergaderlocatie		RWV Advocaten
	Breedveste BV		Schulpen Schuim BV
	Buik en Van der Horst gerechtsdeurwaarders		Serviceflat Schouwenhove
	Burgy Klassiek Bouwen		Sociëteit Amicitia
	Grandcafé De Burcht		Boutique Hotel Steenhof Suites
	Van Cleef Holding		Teekens Karstens, advocaten en notarissen
	Stichting Confessioneel Onderwijs Leiden		De Tuin van de Smid
	Du Prie bouw & ontwikkeling BV		Universiteit Leiden
	Stichting Het Eva van Hoogheveen-Hofje		Van der Valk Hotel Leiden
	De Gunst Juwelier		Museum Volkenkunde
	firma W.P Hartwijk en Zoon		Walburg Pers
	HBK fiscalisten_accountants_ expat consultants		Stichting Werk & Onderneming
	Stichting Hof Meermansburg		Stichting Zeven Leidse Hofjes
	Hooglandse kerk		Lek® makelaars en taxateurs
	Hoppezak Kledingverhuur		La Gro Geelkerken advocaten
	Legaltree		Prima Management